Visie religieus erfgoed

1

2

3

gemeente Harderwijk

4

gemeente harderwijk

COUP

In opdracht van Gemeente Harderwijk
oktober 2023

5

Colofon

Visie religieus erfgoed gemeente Harderwijk

Titel	Visie religieus erfgoed gemeente Harderwijk
Datum	oktober 2023
Adviseur	COUP B.V.
Door	Marc Bouw (gemeente Harderwijk)
	Paul Lohmeijer (gemeente Harderwijk)
	Johan Hijnberg (Historische vereniging Herderewich)
	Eline Amsing (COUP)
	Henk Jan Lekkerkerk (COUP)
	Elza van Liere (COUP)
	Julia Geven (Witteveen+Bos)
Vormgeving	Yurr Studio
Afbeeldingen	COUP B.V., gemeente Harderwijk

Copyright © 2023 COUP B.V.

De grootst mogelijke zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport. Echter voor onvolledigheden met betrekking tot deze rapportage, op welke grond dan ook, kan COUP B.V. en/of de samenstellers daarvan op geen enkele wijze verantwoordelijk worden gesteld. De door u verstrekte persoonlijke gegevens in verband met de opdracht zullen niet aan derden verstrekt worden. Gebruik van inhoud en presentatie is uitsluitend mogelijk in overleg met COUP B.V.

Toelichting foto's voorpagina

1. Glas in lood in het gebouw van het Apostolisch Genootschap. Veel kerken bezitten bijzondere kunst en interieurelementen.

2. De gewelfschilderingen in de Grote Kerk. De gewelfschilderingen uit de 16e eeuw werden tijdens restauraties in de 20e eeuw herontdekt en weer zichtbaar gemaakt.

3. De Catharinakerk is een voorbeeld van 'nieuwe' architectuur uit de wederopbouwperiode.

4. De Dorpskerk in Hierden vormt samen met pastorie, koetshuis en school het centrum van het dorp.

5. De voormalige synagoge in het centrum van Harderwijk. De synagoge is nu in gebruik als inloophuis. Een plaquette buiten en een herinneringswand binnen herinneren aan de oorspronkelijke bestemming, ook is er een permanente expositie gewijd ter herinnering aan de Joodse gemeenschap.

Inhoud

Colofon	2
Inhoud	3
Voorwoord Wethouder	4
Hoofdstuk 1. Inleiding	5
Deel 1. Inventarisatie	8
Hoofdstuk 2. Religieuze gebouwen in Harderwijk	9
Hoofdstuk 3. Cultuurhistorische kernwaarden	15
Deel 2. Opgave	16
Hoofdstuk 4. Huidige situatie	17
Hoofdstuk 5. Toekomstverwachting	22
Deel 3. Toekomst	26
Hoofdstuk 6. Visie	27
Hoofdstuk 7. Kansen	31
Hoofdstuk 8. Aanbevelingen	33
Nawoord Historische Vereniging Herderewich	35
Bijlage 1 Cultuurhistorische analyse	36
Bijlage 2 paspoorten	44
Bijlage 3 Waardering religieuze gebouwen door inwoners	69

Voorwoord Wethouder

Harderwijk is een stad met een rijke geschiedenis. Waar veel verschillende geloven en culturen hun sporen achterlieten, ook fysiek. Van de middeleeuwse kloosters tot de joodse synagoge, van de kerken van verschillende christelijke stromingen tot de moskeeën van de migranten die sinds de jaren zestig onderdeel van onze stad zijn geworden.

Het zijn stuk voor stuk plaatsen van herinnering, waarmee Harderwijkers en Hierdenaren een bijzondere band hebben opgebouwd. Ontmoetingsplekken, waar mensen al die jaren tot zingeving kwamen. Van waaruit ze elke week, en soms zelfs vaker, weer op weg gingen om hun rol in onze gemeenschap naar eer en geweten te vervullen. Een bonte verzameling van gebouwen vormt nu de kern van het religieus erfgoed van onze gemeente. Met deze religieus erfgoedvisie is een eerste basis gelegd om dit in kaart te brengen, om er in het vervolg waarde aan toe te kennen.

Want de variatie aan gebouwen is groot. De één wordt breed gewaardeerd en heeft een status als Rijks- of gemeentelijk monument, de ander is nog onbeschermd, terwijl het wel om een beeldbepalend of waardevol gebouw gaat. Er zijn gebouwen die nog in gebruik zijn als gebedshuis, waar anderen al jaren een heel andere functie hebben. En er zijn genoeg gebouwen die mogelijk nog meer betekenis kunnen toevoegen aan onze gemeenschap, bijvoorbeeld als centrum voor de buurt, in een culturele of welzijnsfunctie.

Vaak beheren vrijwilligers deze gebouwen. Als voormalig kerkbestuurder weet ik als geen ander waarmee deze vrijwilligers te maken krijgen in het exploiteren van hun gebouwen. Goed invulling geven, herinrichten of herbestemmen van een religieus gebouw is een enorme opgave die veel vraagt van vrijwillig bestuurders en eigenaren.

Als wethouder cultuur en erfgoed ben ik dan ook bijzonder trots op de samenwerking met Historische vereniging Herderewich en de verschillende eigenaren en gebruikers van ons religieus erfgoed. Samen is in de afgelopen maanden hard gewerkt aan de deze visie. Met in ons geheugen de recente buitengebruikstelling en sloop van meerdere wederopbouwkerken in de afgelopen tien jaar, maakt deze religieus erfgoedvisie dat we de nog bestaande gebouwen in de toekomst nog beter op waarde kunnen schatten.

Martijn Pijnenburg

Wethouder Cultuur en Erfgoed
Gemeente Harderwijk

Hoofdstuk 1. Inleiding

1.1 Toekomst religieus erfgoed in Harderwijk

De rijke geschiedenis van Harderwijk is terug te zien in de collectie religieuze gebouwen. In de binnenstad zijn kerken en kapellen uit de middeleeuwen te vinden. Daarnaast zijn er gebouwen uit de 19e eeuw, het interbellum en zgn. Wederopbouwkerken, Post-65 kerken en vier religieuze gebouwen uit de 21e eeuw.

Diverse gebouwen zijn al onttrokken aan het religieus gebruik en zijn van eigenaar gewisseld. Sommige beeldbepalende gebouwen zijn recent zelfs gesloopt. Ook voor religieuze gebouwen die nog wel hun oorspronkelijke functie vervullen, spelen vaak allerlei vraagstukken. Dat kan gaan om bijvoorbeeld verduurzaming, het teruglopen van het aantal leden en inkomsten en mogelijkheden voor nevenactiviteiten.

De gemeente Harderwijk is trots op haar erfgoed en vindt het belangrijk dat dit behouden blijft en dat er zorgvuldig mee om wordt gegaan. Door de recente sloop van diverse beeldbepalende kerkgebouwen is vanuit de gemeente en de samenleving, waaronder een oproep van Herderewich, behoefte aan een visie over kerkgebouwen en andere religieuze gebouwen.

Vanwege de ontkerkelijking in de samenleving heeft het rijk middelen beschikbaar gesteld die gemeenten in staat stellen om een kerkenvisie op te stellen. Daar heeft de gemeente Harderwijk ook gebruik van gemaakt. Harderwijk noemt het een Visie religieus erfgoed vanwege de brede insteek. Een dergelijke visie helpt om samen met de eigenaren op tijd te anticiperen op veranderende maatschappelijke ontwikkelingen die gevolgen kunnen hebben voor het behoud van waardevol religieus erfgoed.

1.2 Het doel van de Visie religieus erfgoed

Het doel van de Visie religieus erfgoed is het behoud van waardevol religieus erfgoed in de gemeente Harderwijk en dan met name de gebedshuizen. Het achterliggende doel vanuit de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) is zoveel mogelijk behoud van (rijks)monumentale kerkgebouwen.

De gemeente Harderwijk wil met deze verkenning en visie in beeld krijgen wat de opgave is en waar en op welke manier zij eigenaren kan ondersteunen. Voor eigenaren is het belangrijk toekomstperspectief te gaan ontwikkelen waar dat nog ontbreekt.

Hun wensen, behoeften en zorgen zijn het vertrekpunt hiertoe.

Uit het onderzoek is gebleken dat religieuze gebouwen niet alleen te behouden waard zijn vanuit cultuurhistorisch oogpunt, maar dat zij ook een belangrijke functie in de wijk kunnen hebben. Tijdens de verkenning zijn met de betrokken partijen keuzes gemaakt ten aanzien van welke religieuze gebouwen vanuit cultuurhistorisch oogpunt behouden moeten blijven en welke we vanuit de wijkfunctie en/of maatschappelijk functie belangrijk vinden.

Kerkenvisie of Visie religieus erfgoed?

De decentrale uitkering van de rijksoverheid is in eerste instantie gericht op het behoud van waardevolle kerkgebouwen. De voorspelling is dat 30 tot 80% van de kerken haar oorspronkelijke functie verliest (meest recente voorspelling CIO-K in 2016). De gemeente Harderwijk wil breder kijken dan alleen kerkgebouwen, maar ook andere (voormalige) gebedshuizen zoals kapellen, moskeeen en de Synagoge. Deze gebouwen herbergen vaak ook bijzondere interieuronderdelen (orgel, kerkbanken) kunst en andere roerende zaken. Daarom is gekozen voor de naam Visie religieus erfgoed.

Onderwerpen die aan bod komen zijn:

Religieus erfgoed: Hoe ziet de collectie van religieuze gebouwen in Harderwijk eruit? Over welke geschiedenis van Harderwijk en Hierden verhalen de gebouwen? Wat is de cultuurhistorische waarde van de gebouwen, individueel en als geheel?

Toekomstperspectief: Hoe gaat het met de gemeenschappen? Hoe kijken zij naar de toekomst? Welke ambities hebben eigenaren voor hun organisatie en hun gebouw? Welke religieuze gebouwen verwachten hun functie te behouden en welke niet?

Technisch en financieel: Is het onderhoud door eigenaren te bekostigen en kunnen besturen en of eigenaren deze taak aan? Hoe staat het met de verduurzaming van religieuze gebouwen en welke subsidiemogelijkheden zijn er voor eigenaren?

Kansen: Welke rol speelt de functie(s) van het gebedshuis en hun gebruikers in de gemeenschap? Welke eigenaren willen een combinatie maken met andere functies, zoals bijvoorbeeld cultureel, maatschappelijk of wonen? Welke samenwerkingen met culturele en maatschappelijke organisaties zijn er al of zijn kansrijk?

1.3 Werkwijze

Inventarisatie

De visie richt zich specifiek op (voormalige) gebedshuizen die oorspronkelijk zijn gebouwd als gebedshuis. De reden hiervoor is dat deze gebouwen heel specifiek zijn gebouwd voor de eredienst, waardoor ze vaak een kenmerkend en beeldbepalend uiterlijk hebben. Ook herbergen deze gebouwen specifieke en vaak bijzondere interieuronderdelen (orgel, preekgestoelte, kerkbanken), kunst en andere roerende zaken. Dit maakt de instandhouding en herbestemmingsopgave wezenlijk anders dan andere religieuze gebouwen en bouwwerken, zoals begraafplaatsen kloostergebouwen, pastorieën.
Dit traject begon met een inventarisatie van alle (voormalige) gebedshuizen in de gemeente.
Uit de inventarisatie is een bestand voortgekomen van 24 (voormalige) gebedshuizen. Het gaat hier om gebouwen die als kerk, kapel, moskee of synagoge gebouwd zijn en die ofwel in religieus gebruik zijn, of al zijn herbestemd. Gebouwen die religieus worden gebruikt, maar die niet oorspronkelijk gebouwd zijn als gebedshuis zijn niet meegenomen (bijv. het gebouw van het Leger des Heils, kapel bij de Essenburg en Sefanja). Ook de voormalige Sint Martinuskerk in de Grote Poortstraat is niet oorspronkelijk gebouwd als kerk. Het stiltecentrum dat zich bevindt in ziekenhuis Sint Jansdal is niet meegenomen in de visie omdat deze ruimte geen separaat gebouw is, maar onlosmakelijk onderdeel van het ziekenhuis is.

Gebruikte definities

Gebedshuis: gebouw waarin religieuze bijeenkomsten een centrale plaats innemen.

Religie: Vorm van zingeving of het zoeken naar betekenisvolle verbindingen.

Geloof: overtuiging en vertrouwen in het bestaan van een god of meerdere goden.

Een van de deelnemers tijdens de participatie met interne en externe stakeholders.

Participatie met eigenaren/gebruikers

Een belangrijk onderdeel van het onderzoek vormden de gesprekken met de eigenaren en/of gebruikers. Zij leverden een groot deel van de feitelijke gegevens aan over de gebouwen en de gemeenschappen. Een van de belangrijkste onderdelen van het gesprek was het gesprek over de toekomstverwachting van de eigenaren en gebruikers.
Er zijn geen gesprekken gevoerd met eigenaren/gebruikers van gebedshuizen die herbestemd zijn tot woning. Een aantal eigenaren van andere herbestemde gebedshuizen had geen behoefte aan een persoonlijk gesprek en heeft per mail gereageerd.

Daarnaast is er een bijeenkomst geweest met eigenaren waarmee een gesprek is gevoerd om de resultaten van de gesprekken en kansenverkenning met stakeholders te delen. Ook zijn gemeenschappelijke thema's besproken, tips en voorbeelden gedeeld en zijn eigenaren op weg geholpen met hulpvragen die zij hebben.

Participatie met inwoners

Via het online Stadsgesprek Harderwijk is onder inwoners van de gemeente Harderwijk een online enquête uitgezet. Het doel was te onderzoeken hoe belangrijk inwoners het vinden dat gebouwen blijven bestaan, hoe vaak en met welk doel inwoners naar de kerk gaan en wat zij passende neven- of nieuwe functies vinden.

De enquête is 148 keer ingevuld. Respondenten zijn voornamelijk kerkgangers. Dit betekent dat de enquête met name een beeld geeft van hoe kerkelijke mensen kijken naar het huidige en toekomstige gebruik van kerkgebouwen. De respons is niet representatief voor de samenstelling van de inwoners van Harderwijk.
De enquêteresultaten zijn opgenomen in bijlage 3.

Participatie met interne en externe stakeholders

De historische vereniging Herderewich is nauw betrokken geweest bij de totstandkoming van de visie. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met ambtenaren van de gemeente Harderwijk en met maatschappelijke, culturele en toeristische organisaties in Harderwijk, waaronder het Stadsmuseum, Heerlijk Harderwijk, Veluwe Duurzaam, ZorgDat, etc. Hierin zijn (beleids) doelen en ambities, huidige ontwikkelingen in Harderwijk en Hierden en toekomstige ontwikkelkansen voor de religieuze gebouwen verkend.

Analyse en rapportage

De informatie uit de inventarisatie en de verschillende participatierondes is in dit rapport verzameld en geanaliseerd en wordt gepresenteerd in de vorm van kaartmateriaal, infographics, paspoorten en verdere toelichtingen.

Leeswijzer

Deel 1 betreft een inventarisatie en cultuurhistorische analyse van de verschillende religieuze gebouwen in Harderwijk.
In deel 2 is de opgave geschetst en wordt een beeld gegeven v/d huidige situatie en de huidige toekomstverwachting.
Deel 3 gaat ten slotte over de toekomst van de religieuze gebouwen in Harderwijk.
Visie, kansen en aanbevelingen worden uiteengezet.
In de paspoorten (Bijlage 2) is per gebouw een beknopte cultuurhistorische waardering opgenomen, opgesteld door een architectuurhistoricus van Witteveen+Bos.

Deel 1. Inventarisatie

Hoofdstuk 2. Religieuze gebouwen in Harderwijk

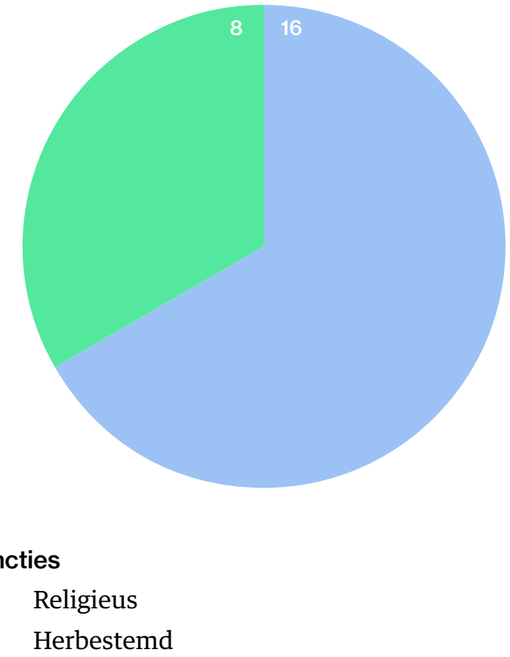
2.1 Aantal religieuze en spreiding

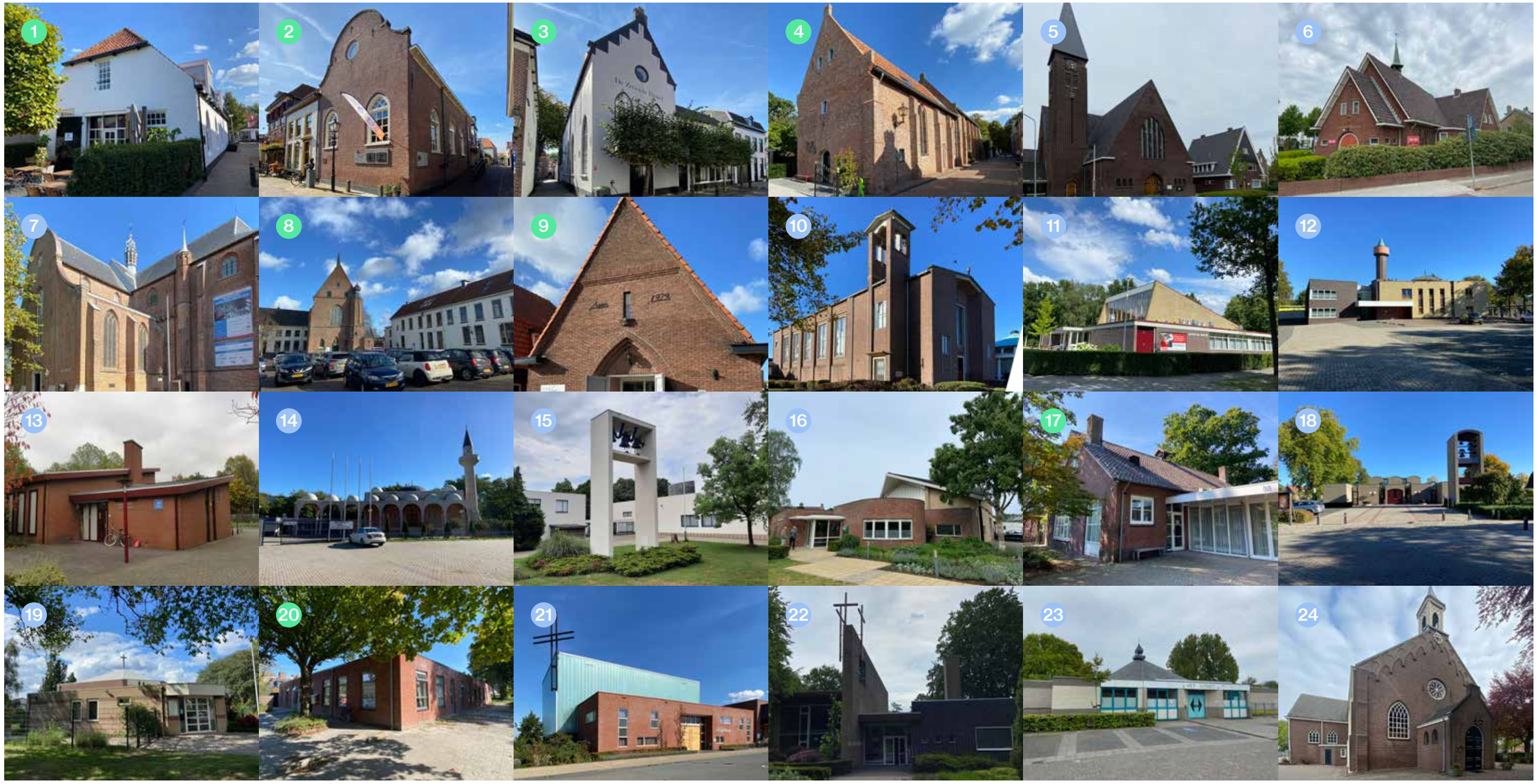
Binnen de Gemeente Harderwijk zijn 24 religieuze gebouwen te vinden die gebouwd zijn als gebedshuis, waaronder twee moskeeën (een Turkse en Marokkaanse Moskee) en een voormalige synagoge. In Harderwijk zijn 22 (voormalige) gebedshuizen te vinden. In Hierden staat de Nederlands Hervormde kerk en op het terrein van Sonnevanck in de bosrijke omgeving van de Veluwe staat kapel Sonnevanck.

2.2 Functies van religieuze gebouwen

Van de 24 gebouwen zijn er 16 in religieus gebruik. 8 gebouwen zijn in de loop van de tijd herbestemd. Restaurant De Basiliek is een (restant) van de voormalige kapel van het Agnietenklooster. De Zevende Hemel en de kloosterkapel van het Fraterhuis zijn getransformeerd tot woning. De voormalige Oud Gereformeerde Gemeente is nu schoonheidssalon, Wijkgebouw Elim is nu een medisch centrum en in het Anker zijn zorgappartementen gerealiseerd. De Catharinakapel in het centrum wordt gebruikt voor diverse culturele activiteiten en de synagoge is herbestemd tot inloophuis en plek van herinnering aan de Joodse gemeenschap.

Voor de Stadsdennenkerk, de Nieuwe Kerk, de Veldkampkerk en de Gereformeerde Gemeente in Nederland kon geen herbestemming worden gevonden. Deze vier kerken zijn in de afgelopen 10 jaar gesloopt. In alle gevallen zijn er woningen voor teruggekomen. Al in de Tweede Wereldoorlog werd- na een brand- de Gereformeerde kerk aan de Smeepoortstraat gesloopt.

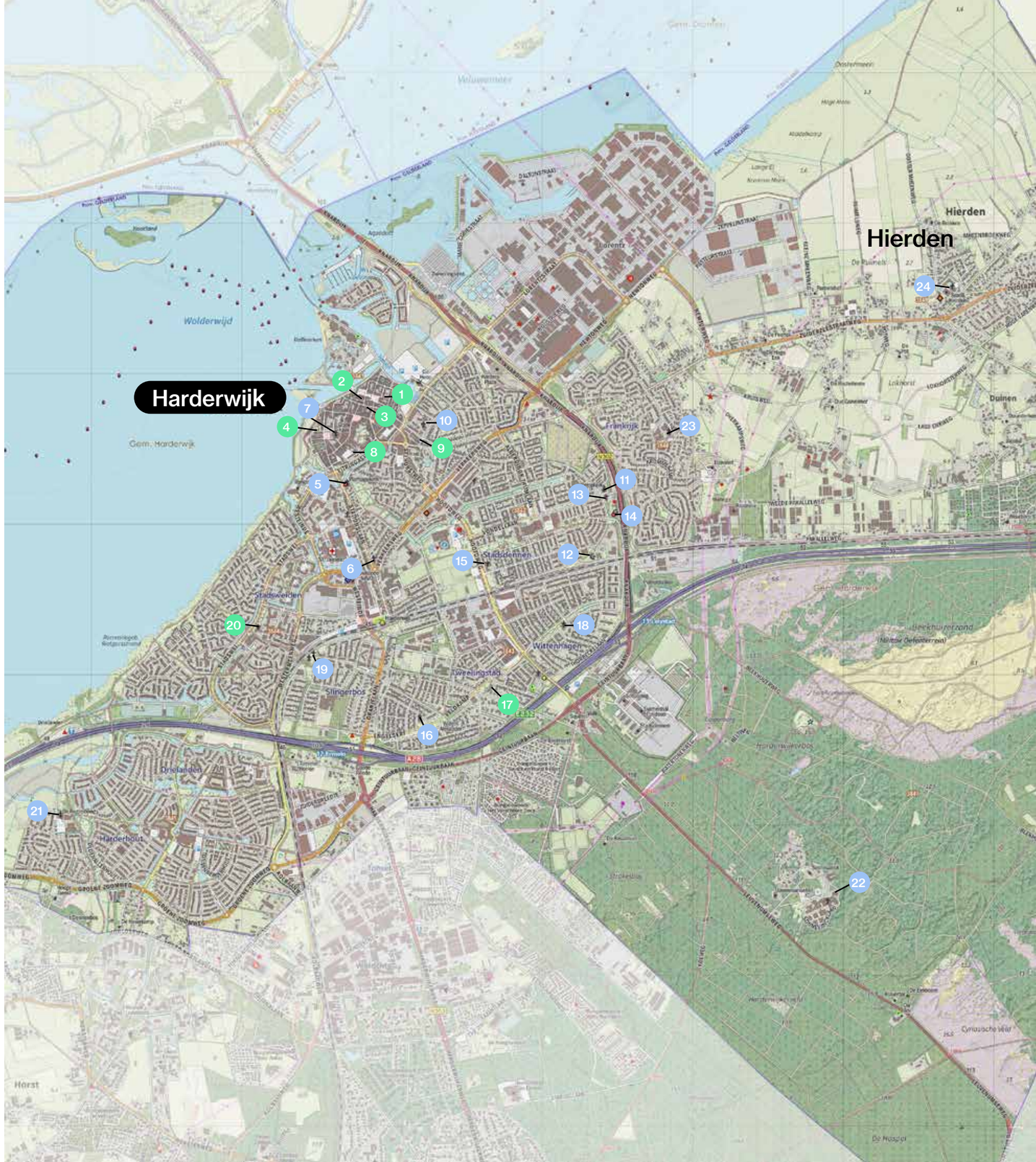

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24

Functies van religieuze gebouwen

- Religieus gebruik
- Herbestemd

1. Restaurant De Basiliek
2. Synagoge
3. De Zevende Hemel
4. Kloosterkapel Fraterhuis
5. Plantagekerk
6. Centrum de Zin
7. Grote- of O.L. Vrouwekerk
8. Catharinakapel
9. Oud Gereformeerde Gemeente
10. De Zaaier
11. Petrakerk
12. Moskee El Mohsinine
13. Koninkrijkszaal
14. M. Akif Ersoy Moskee
15. St.-Catharinakerk
16. Apostolisch Genootschap
17. Wijkgebouw Elim
18. Bethelkerk
19. Nieuw-Apostolische Kerk Veluwepoort
20. Het Anker
21. De Regenboog
22. Kapel Sonnevanck
23. Het Visnet
24. Nederlands Hervormde Kerk

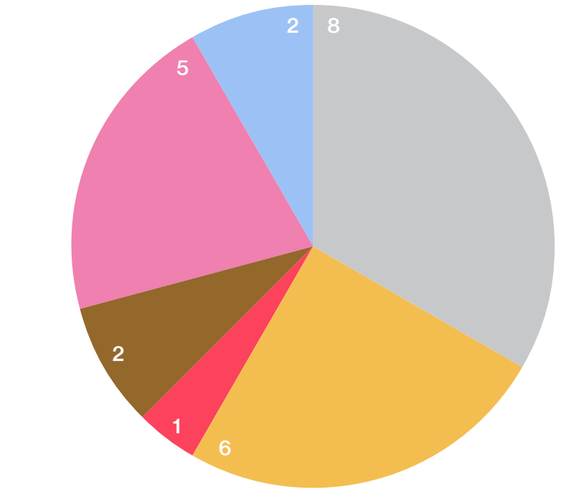
2.3 Denominaties

De grootste denominatie binnen de gemeente Harderwijk is de Protestantse Kerk in Nederland. Deze is binnen Harderwijk georganiseerd in een Protestantse Gemeente (Plantagekerk & De Regenboog) en een Hervormde Gemeente (Grote Kerk, Bethelkerk & De Regenboog). De Protestantse Gemeente is in 2011 ontstaan na het samengaan van drie Gereformeerde kerken (Plantagekerk, Veldkampkerk, Stadsdennenkerk) met de Hervormde Nieuwe Kerk. De overige Hervormde wijkgemeenten bleven samen de Hervormde Gemeente van Harderwijk vormen. Beide gemeenten delen samen 'De Regenboog' waarin iedere zondag meerdere diensten worden gehouden. Hierden heeft een eigen Hervormde Gemeente met gebouwen en wijkgemeenten in Hierden en Frankrijk (Dorpskerk & Het Visnet).

De Rooms Katholieke St.-Catharinakerk in Harderwijk is de enige Katholieke kerk in Harderwijk. De gemeenschap behoort tot de St.-Lucasparochie die zich uitstrekt van Voorthuizen en Barneveld, Achterveld, Leusden tot Putten, Ermelo, Nijkerk, Hoevelaken en Harderwijk.

Daarnaast zijn er in Harderwijk twee Orthodox-gereformeerde kerken: de Christelijke Gereformeerde Kerk (De Zaaier) en Nederlandse Gereformeerde Kerk (Petrakerk). Andere Christelijke denominaties met een eigen gebedshuis zijn een Nieuw-Apostolische Kerk, Apostolisch Genootschap, Jehova's Getuigen. Centrum De Zin is een vereniging, die verbonden is aan de landelijke vereniging Vrijzinnigen Nederland. Kapel Sonnevanck is niet gelieerd aan één denominatie, de diensten worden verzorgd door verschillende kerkelijke gemeenschappen uit de omgeving.

In Harderwijk zijn twee Moskeeën. De M. Akif Ersoy Moskee (Turks) en Moskee El Mohsinine (Marokkaans).

2.4 Monumentale status en bouwperiode

Door de rijke (religieuze) geschiedenis van Harderwijk zijn er kerkgebouwen uit diverse perioden te vinden. In het historisch centrum zijn drie middeleeuwse gebouwen te vinden van voor 1500. Naast de Grote- of Onze Lieve Vrouwekerk gaat het om restaurant de Basiliek en de kloosterkapel van het Fraterhuis.

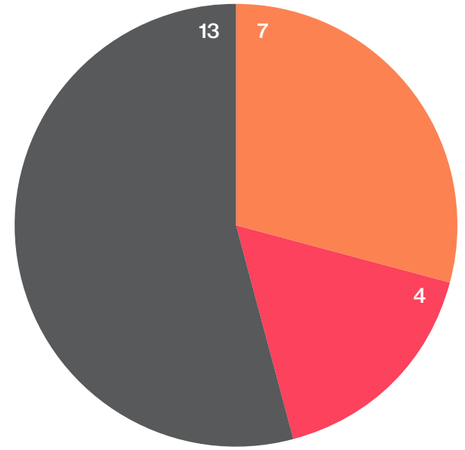
Tussen 1500 en 1700 is de Catharinakapel gebouwd. De vroegste bouwdelen van de Zevende Hemel dateren uit de 17e eeuw. Dit woonhuis werd later grondig verbouwd tot kerk en werd in de 20e eeuw weer een woonhuis.

In het begin van de 19e eeuw werd de synagoge gebouwd en later in dezelfde eeuw, de Dorpskerk van Hierden. In het Interbellum werden drie kerken gebouwd in kenmerkende stijl: de Plantagekerk, de Oud Gereformeerde Gemeente en het gebouw aan de Stationslaan 32, waar nu Centrum De Zin is gevestigd.
Na de oorlog werden relatief veel kerken gebouwd. Tussen 1953 en 1965 gaat dit om Wijkgebouw Elim, De Zaaier, Kapel Sonnevanck, de St.-Catharinakerk en de inmiddels gesloopte Nieuwe Kerk, Veldkampkerk en de Stadsdennenkerk. De meeste religieuze gebouwen dateren van na 1970. Het gaat om het Apostolisch genootschap, de Petrakerk, de Bethelkerk, Het Anker, de Koninkrijkszaal en Het Visnet. In de 21e eeuw zijn nog de Nieuw-Apostolische Kerk, Moskee El Mohsinine, de M. Akif Ersoy Moskee en de Regenboog gebouwd.

Van al deze gebouwen zijn er 6 aangewezen als rijksmonument en 4 als gemeentelijk monument. In de St. Catharinakerk is het orgel van Wander Beekes uit 1820, een rijksmonument.

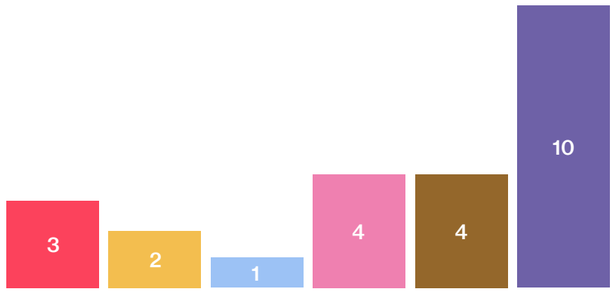

Het interieur van kapel Sonnevanck. Kapel Sonnevanck is een voorbeeld van een gemeentelijk monument.

Monumentale status (24)

- Rijksmonument
- Gemeentelijk monument
- Geen status

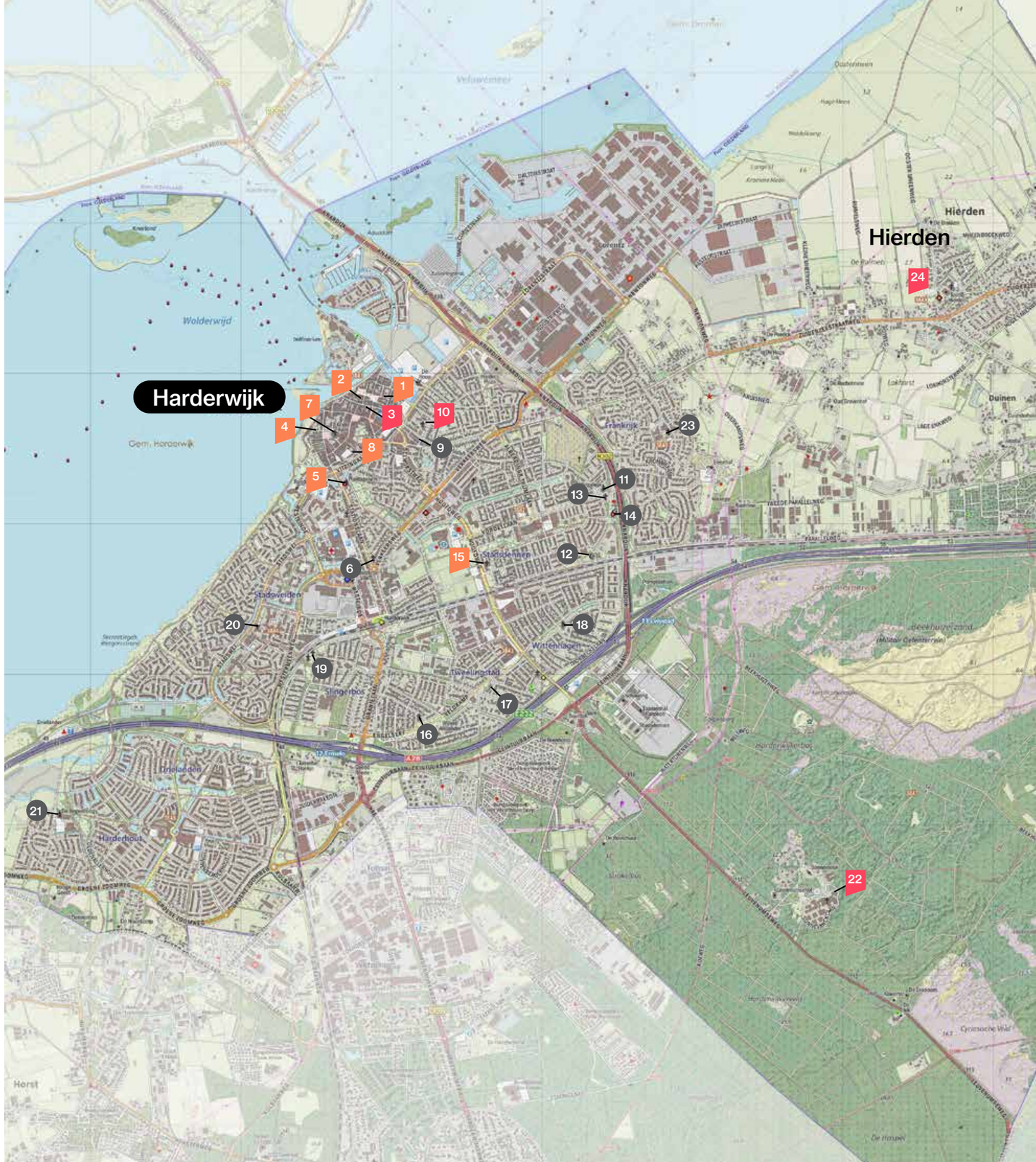
Bouwperiode

- voor 1500
- 1500-1700
- 1700-1850
- 1850-1940
- 1940-1970
- na 1970

Monumentale status

- Rijksmonument
- Gemeentelijk monument
- Geen status

1. Restaurant De Basiliek
2. Synagoge
3. De Zevende Hemel
4. Kloosterkapel Fraterhuis
5. Plantagekerk
6. Centrum de Zin
7. Grote- of O.L. Vrouwekerk
8. Catharinakapel
9. Oud Gereformeerde Gemeente
10. De Zaaier
11. Petrakerk
12. Moskee El Mohsinine
13. Koninkrijkszaal
14. M. Akif Ersoy Moskee
15. St.-Catharinakerk (vanwege orgel)
16. Apostolisch Genootschap
17. Wijkgebouw Elim
18. Bethelkerk
19. Nieuw-Apostolische Kerk Veluwepoort
20. Het Anker
21. De Regenboog
22. Kapel Sonnevanck
23. Het Visnet
24. Nederlands Hervormde Kerk

Hoofdstuk 3. Cultuurhistorische kernwaarden

Witteveen+Bos heeft cultuurhistorisch onderzoek gedaan naar de collectie religieuze gebouwen in Harderwijk en Hierden. De analyse is opgenomen in Bijlage 1. Dit hoofdstuk beschrijft de cultuurhistorische kernwaarden van het religieus erfgoed in de gemeente Harderwijk.

Kernwaarde 1: De grote variatie in denominaties in de gemeente Harderwijk weerspiegelt de historie van het geloof.

De grote diversiteit in kerkgenootschappen telt meer dan 25 (voormalige) gebedshuizen en heeft een hoge variëteit in denominaties (15). Dit vindt zijn oorsprong in de verschillende grote groepen mensen die zich in Harderwijk vestigden; handelaars, studenten, militairen.

Kernwaarde 2: Het religieuze erfgoed in de historische binnenstad herinnert aan de (gesloopte) kloosters en kerken uit de Middeleeuwen.

De referenties die religieuze gebouwen bieden binnen de historische stadskern, benadrukken het lange verleden van de stad Harderwijk.

Kernwaarde 3: Diverse kerken in Harderwijk illustreren het visserijverleden en de relatie met de vroegere Zuiderzee

De visserij is als symbool nog regelmatig aanwezig in het religieuze erfgoed van Harderwijk.

Kernwaarde 4: Meerdere religieuze gebouwen hebben de groei als garnizoensstad gefaciliteerd.

Religieuze gebouwen hebben meermaals kunnen faciliteren in periodes van bevolkingsgroei in Harderwijk.

Kernwaarde 5: De grote en veelzijdige aanwas van kerken tijdens de wederopbouwperiode zijn grotendeels nog aanwezig in het straatbeeld.

De grote hoeveelheid verschillende religieuze gebouwen illustreren de gevarieerde achtergronden en levensovertuigingen van Harderwijkers.

De voormalige kloosterkapel van het Fraterhuis stamt uit de 15e eeuw

Het interieur van de Catharinakerk, een kerk uit de wederopbouwperiode.

Deel 2. Opgave

Hoofdstuk 4. Huidige situatie

Dit hoofdstuk gaat in op de uitkomsten van de gesprekken met de eigenaren van gebedshuizen op locatie. De gemeente Harderwijk en COUP hebben gezamenlijk 16 gesprekken gevoerd over totaal 18 gebouwen.

De gesprekken gingen over sterktes en zwaktes wat betreft de organisatie, het aantal leden, vrijwilligers en de activiteiten die zij ontplooien, de maatschappelijke rol, onderlinge samenwerking, de staat van het gebouw, duurzaamheid, de financiële situatie en tot slot het toekomstperspectief en hulpvragen. Het waren stuk voor stuk waardevolle gesprekken.

4.1 Gemeenschappen krimpen of stabiliseren in aantal

Op basis van de gesprekken is een voorzichtige inschatting te maken van het aantal ingeschreven leden en dienstbezoekers. Informatie over het afnemend of toenemend aantal leden geeft in de context van een duurzaam toekomstperspectief voor religieuze gebouwen een indicatie in hoeverre een gemeenschap de instandhouding van het gebouw nog kan opbrengen. Belangrijk is dat een grote gemeenschap niet per definitie 'beter' is dan een kleine betrokken gemeenschap.

Van in ieder geval 7 kerken neemt het aantal leden af. Soms licht maar structureel, soms heel snel. Leden hebben een gemiddelde tot hoge gemiddelde leeftijd. De inkomsten bestaan vaak enkel uit de vaste bijdrage van leden. Door de krimpende gemeenschap nemen de inkomsten dus af.

Gemeenschappen zoeken naar manieren om meer jongeren aan te trekken en vast te houden. Vaak lukt het wel om gezinnen met jongere kinderen aan te trekken, maar jongeren en twintigers zijn lastiger te bereiken.

Niet alle gemeenschappen krimpen. Er zijn 3 geloofsgemeenschappen met een stabiel aantal leden. De gemeenschap van Jehovah's Getuigen groeit licht en de beide moskeeën hebben een stabiel aantal leden. Terwijl het aantal leden stabiel is zie je bij de Marokkaanse moskee wel dat het aantal dienstbezoekers groeit vanwege de toestroom van migranten. Zij kiezen voor de Marokkaanse moskee omdat hier in het Arabisch gebeden wordt. Omdat niet al deze mensen ook lid van de moskee zijn, groeien de inkomsten van de moskee niet mee.

4.2 Gebrek aan vrijwilligers maakt organisatie lastiger

De religieuze gemeenschappen worden veelal voor een structureel deel geleid en gerund door betrokken vrijwilligers. De meeste eigenaren (9) geven aan dat het vaak wel lukt om genoeg mensen te vinden voor specifieke activiteiten en onderhoudsprojecten. Daarentegen geven 7 eigenaren aan dat het lastig is om vrijwilligers te vinden voor bestuursfuncties. Vaak worden vrijwilligers geworven uit eenzelfde pool van mensen die eerder ambtsdrager zijn geweest.

4.3 Religieuze gebouwen worden breder gebruikt dan religieus alleen

Een aantal kerken heeft al actief ingezet op medegebruik om aanvullende inkomsten te genereren en om het gebouw breder te benutten. Dat betekent dat zij het kerkgebouw verhuren en op die manier gebruiken voor andere activiteiten naast de diensten en kerkelijke activiteiten. Wat de verhuur bemoeilijkt en de inkomsten drukt zijn de hoge stookkosten en een gebrek aan vrijwilligers en (sanitaire) voorzieningen. De Grote Kerk en de Plantagekerk hebben beide verbouwplannen om hun gebouw beter

geschikt te maken voor multifunctioneel gebruik. Beide gemeenschappen werken nog aan een programma. De Grote Kerk geeft aan veel verzoeken te krijgen voor concerten. De culturele en maatschappelijke activiteiten zijn de financiële bronnen van waaruit deze kerkgemeenten de gebouwen in stand kunnen houden.

Centrum de Zin verleent onderdak aan burgers van Harderwijk en omstreken voor activiteiten op het gebied van kennis in de breedste zin van het woord. De activiteiten hebben betrekking op kunst, muziek, geloofsbewegingen en sociale cohesie. Alle activiteiten worden georganiseerd door vrijwilligers en de leden. De Petrakerk wordt door twee scholen gebruikt voor musicals e.d., door de GGZ voor overleg en zorg, het Nederlands concert Mannenkoor repeteert in de kerk en er is verslavingsbegeleiding door een sociaal maatschappelijke organisatie. De Regenboog is als kerkelijk centrum meer dan alleen een kerkgebouw. Op hun website promoten zij de verhuur van verschillende ruimtes van 25 tot 555 mensen voor optredens, theater, workshops en bijeenkomsten. Er is een ‘koffieruimte’, ‘jongerenruimte’, ‘hobbyruimte’, ‘vergaderruimte’ en grote zaal.

Concert in de Regenboog. *Foto: Charis Music*

4.4 Gebedshuizen vervullen een belangrijke maatschappelijke rol

De moskeeën vervullen een belangrijke maatschappelijke rol binnen de Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse samenleving.
De moskeeën zijn niet alleen gebedshuizen, maar ook een ontmoetingsplek voor de gemeenschappen. Zo wordt de Turkse moskee ook gebruikt voor sociaal maatschappelijke activiteiten zoals begeleiding van zorgbehoeftigen door Zorgdat. In de Marokkaanse moskee worden Nederlandse taallessen gegeven. De ramadan is een belangrijke periode in het jaar om samen met de bredere gemeenschap te koken en eten. In 2022 hielden de Marokkaanse moskee en kerken een gezamenlijke Iftar tijdens de vastentijd.

Open dag bij de M. Akif Ersoy Camii, de Turkse Moskee. *Foto: Turkse Moskee Harderwijk*

De voormalige synagoge is een gast- en inloophuis voor mensen die met moeilijkheden kampen en een veilige plek nodig hebben. Verslaafden, senioren, dak- en thuislozen en anderen zijn welkom om binnen te lopen en de verbinding op te zoeken. Dat is al twintig jaar een succes. Verder is er een Joods-Historische tentoonstelling op de eerste verdieping ingericht ter nagedachtenis aan de Joodse gemeenschap die tot de Tweede Wereldoorlog in Harderwijk aanwezig was.

Ook gemeenschappen vervullen vanuit hun diaconale en pastorale activiteiten een belangrijke rol in de maatschappij, met als doel omzien naar elkaar en hulpvragen uit de bredere samenleving te beantwoorden. Zo zetten gemeenschappen zich in tegen eenzaamheid en armoede, voor jeugdzorg en ouderenwerk. Bovendien signaleren zij zorgbehoeften en misstanden, etc.

Ook zetten kerken gezamenlijke activiteiten op in het asielzoekerscentrum, zoals elke zondag internationale kerkdiensten, gevolgd door ontmoeting met koffie, cursussen in het Engels, Farsi en Arabisch over religieuze en culturele waarden in Nederland, gezamenlijke maaltijden, fiets- en wandeltochten, maatjesproject i.v.m. problemen van vluchtelingen (nu samen met Meerinzicht), etc. Voor de activiteiten is de Werkgroep Kerk en Vluchteling ook gesprekspartner voor gemeente, OM, politie en COA.
Zie www.geloveninharderwijk.nl en www.pgharderwijk.nl.

4.5 Bij een aantal eigenaren zit veel energie om een culturele en sociaal maatschappelijke rol te (blijven) vervullen

Eigenaren van tenminste vier gebedshuizen zijn in ontwikkeling om naast de religieuze rol ook een culturele en maatschappelijke rol te (blijven) vervullen ten behoeve van de wijk, de stad of het dorp. Ze zetten zich in om met nevenactiviteiten meer inkomsten en betrokkenheid te creëren voor de instandhouding van het religieus erfgoed. De energie is tot nu toe vooral gericht op de eigen gemeenschap en de buurt. Er wordt nog niet veel samenwerking gezocht met andere geloofsgenootschappen. In hoofdstuk 5.2 zijn de huidige ontwikkelingen nader beschreven.

De gezamenlijke kerken organiseren internationale kerkdiensten met vertaling in Engels, Arabisch en Farsi. *Foto: International Church Harderwijk*

4.6 Een aantal (monumentale) kerkgebouwen is toe aan onderhoud

- Plantagekerk: Buitenkant/ extern is prima, intern behoefte aan groot onderhoud. De Protestantse Gemeente werkt op dit moment aan verbouwbouwplannen voor het interieur en wil graag de kerkbanken verwijderen.

Het interieur met kerkbanken in de Plantagekerk

- Hervormde Kerk Hierden: Het kerkgebouw is aan modernisering en renovatie toe (scheuren in muren, vloer kerkzaal, etc.). Het dak is goed. De Hervormde Gemeente wil het kerkgebouw renoveren als onderdeel van een bredere herontwikkeling van de pastorie en bijgebouwen.
- Kapel Sonnevanck: De algehele staat van het gebouw is goed maar de installaties zijn toe aan vernieuwing.
- Grote Kerk: De kerk verkeert in goede conditie, maar het is een middeleeuwse kerk en dus gevoelig voor onderhoud. In 2018-2022 zijn er grondige restauratiewerkzaamheden aan de gewelven en schilderwerken uitgevoerd.
- Catharinakapel: De kapel wordt binnenkort gerestaureerd. Een subsidieaanvraag bij het Rijk is niet gehonoreerd. Het natuursteen rondom de vensters is er slecht aan toe. Hiervoor moet het glas in lood eruit. Met de renovatie worden gelijk andere werkzaamheden opgepakt.
- St.-Catharinakerk: De staat is goed maar de koepel is een zorgpunt.
- Het gebouw van Centrum De Zin: De staat van het gebouw is redelijk. De CV-ketel is aan vervanging toe en enkele glas-in-lood raampjes waren ingetikt. Recent zijn schilderwerken uitgevoerd. Op het moment worden plannen uitgewerkt om de toiletten te verbouwen: er wordt een invalidetoilet geplaatst zodat het gebouw toegankelijker wordt.

Restauratie gewelven in de Grote Kerk Harderwijk door Aafje Bouwhuis van Bouwhuis en Journée, 2018. *Foto: De Stentor.*

4.6 Eigenaren zoeken hulp bij verduurzaming

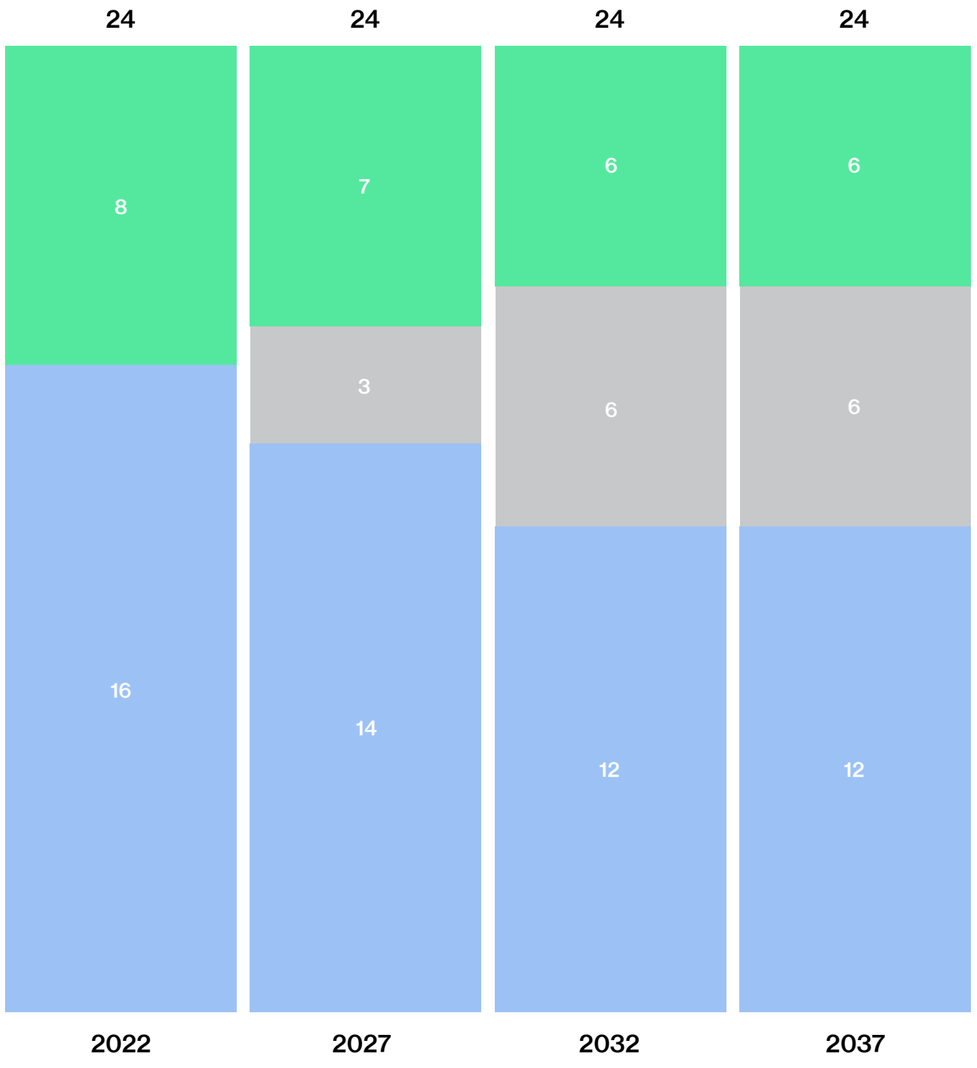
Eigenaren staan open voor verduurzaming, maar hebben vaak geen concrete plannen daarvoor, mede omdat ze financieel worden beperkt. De investeringen wegen niet op tegen de verwachte besparingen. De terugverdientijd is lang door het beperkte gebruik van de gebouwen. Bij monumenten beperkt soms de beschermde status en de (hoge) monumentwaarden de mogelijkheden voor verduurzaming. Voor eigenaren van gebedshuizen is er tot op heden geen mogelijkheid om een beroep te doen op het duurzaamheidsloket voor advies over verduurzamingsvraagstukken.

Voorbeelden van gebedshuizen die duurzaamheidsmaatregelen hebben doorgevoerd zijn de Petrakerk, het Apostolisch Genootschap en de Mehmet Akif Ersoy-moskee. Alle drie zijn Groene Kerk of Moskee. Dit geldt ook voor De Regenboog die inzet op biodiversiteit en gedragsverandering. De Plantagekerk, Hervormde Kerk Hierden en de Grote Kerk onderzoeken de mogelijkheden als onderdeel van de huidige verbouwplannen.

De Mehmet Akif Ersoy-moskee is een groene moskee.

Hoofdstuk 5. Toekomstverwachting

5.1 Toekomstverwachting op basis van gesprekken met eigenaren

In de gesprekken met eigenaren van gebedshuizen is gesproken over de toekomstverwachting. Van de 16 gebouwen die nu nog in religieus gebruik zijn is de verwachting dat er over vijftien jaar zeker nog 12 in religieus gebruik zijn. Voor 5 kerken (waarvan 1 nu herbestemd) en de voormalige synagoge staat de instandhouding onder druk om verschillende redenen:

- De gemeenschap krimpt zodanig dat het gebouw niet/nauwelijks meer (religieus) gebruikt wordt, of
- De huidige eigenaar zoekt naar een goede manier om het gebouw door te geven aan een nieuwe eigenaar al dan niet met nieuwe passende invulling.

In het figuur op de volgene pagina is de toekomstverwachting gecombineerd met de monumentale status van de religieuze gebouwen. Beredeneerd vanuit de instandhouding van religieus erfgoed geeft dit figuur de verwachte situatie weer. Voor gebedshuizen waar de situatie als oranje is ingeschat geldt dat het vaak op dit moment nog goed gaat, maar dat er in de toekomst veranderingen zullen aandienen. Rood betekent dat de situatie rondom het gebouw, dan wel de gemeenschap urgent is op de kortere termijn. De situatie en ontwikkelingen worden hieronder per gebouw geschetst.

Nr.	Kerk	Plaats	Funct.	Monu.	Urgentie
1	Restaurant De Basiliek	Harderwijk	Herbestemd	Rijks	Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
2	Synagoge	Harderwijk	Herbestemd	Rijks	Instandhouding komt op termijn onder druk te staan (5-15 jaar)
3	De Zevende Hemel	Harderwijk	Herbestemd	Gemeentelijk	Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
4	Kloosterkapel Fraterhuis	Harderwijk	Herbestemd	Rijks	Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
5	Plantagekerk	Harderwijk	Religieus gebruik	Rijks	Instandhouding staat op korte termijn onder druk (0-5 jaar)
6	Centrum de Zin	Harderwijk	Religieus gebruik		Instandhouding staat op korte termijn onder druk (0-5 jaar)
7	Grote- of O.L. Vrouwekerk	Harderwijk	Religieus gebruik	Rijks	Kansen voor ontwikkeling
8	Catharinakapel	Harderwijk	Herbestemd	Rijks	Kansen voor ontwikkeling
9	vm. Oud Gereformeerde Gemeente	Harderwijk	Herbestemd		Instandhouding staat op korte termijn onder druk (0-5 jaar)
10	De Zaaier	Harderwijk	Religieus gebruik	Gemeentelijk	Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
11	Petrakerk	Harderwijk	Religieus gebruik		Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
12	Moskee El Mohsinine	Harderwijk	Religieus gebruik		Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
13	Koninkrijkszaal	Harderwijk	Religieus gebruik		Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
14	M. Akif Ersoy Moskee	Harderwijk	Religieus gebruik		Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
15	St.-Catharinakerk	Harderwijk	Religieus gebruik	Rijks	Instandhouding staat op korte termijn onder druk (0-5 jaar)
16	Apostolisch Genootschap	Harderwijk	Religieus gebruik		Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
17	Elimkerk	Harderwijk	Herbestemd		Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
18	Bethelkerk	Harderwijk	Religieus gebruik		Instandhouding komt op termijn onder druk te staan (5-15 jaar)
19	Nieuw-Apostolische Kerk Veluwepoort	Harderwijk	Religieus gebruik		Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
20	Het Anker	Harderwijk	Herbestemd		Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
21	De Regenboog	Harderwijk	Religieus gebruik		Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
22	Kapel Sonnevanck	Harderwijk	Religieus gebruik	Gemeentelijk	Instandhouding staat op korte termijn onder druk (0-5 jaar)
23	Het Visnet	Harderwijk	Religieus gebruik		Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
24	Nederlands Hervormde Kerk	Hierden	Herbestemd	Gemeentelijk	Kansen voor ontwikkeling

Functie:
- Herbestemd
- Religieus gebruik

Monument:
- Rijks
- Gemeentelijk

Urgentie:
- Instandhouding staat op korte termijn onder druk (0-5 jaar)
- Instandhouding komt op termijn onder druk te staan (5-15 jaar)
- Instandhouding op de langere termijn goed (15+ jaar)
- Kansen voor ontwikkeling

5.2 Toekomstverwachting per gebedshuis

Synagoge

De eigenaar zoekt naar een goede manier om op termijn de synagoge met de huidige functie door te geven. De wens is om het gebouw een openbare, cultuurhistorische en sociale rol te laten blijven spelen.
De synagoge heeft een belangrijke maatschappelijke functie als inloophuis. Op de eerste verdieping is een expositie ingericht. In samenwerking met het Stadsmuseum Harderwijk en Kinkorn (BV) wordt gewerkt aan een plan om de expositie te professionaliseren en daarmee de aantrekkingskracht te verbeteren.

Plantagekerk

De Protestantse Gemeente Harderwijk werkt op dit moment aan een plan voor de verbouw en verduurzaming van de Plantagekerk. De Protestantse Gemeente heeft de ambitie de kerkzaal meer multifunctioneel te gebruiken. Het is echter nog onduidelijk hoe de programmering er in de toekomst uit zal zien en wat de invloed van de verbouwplannen op de monumentale waarden van het rijksmonument is.

De Plantagekerk werkt aan een plan om het gebouw te verduurzamen en om de kerkzaal multifunctioneler te kunnen gebruiken.

Grote Kerk en Bethelkerk

Bij de Hervormde Gemeente in Harderwijk lopen de bezoekersaantallen terug. Het is dan ook niet ondenkbaar dat in de toekomst een kerkgebouw zal worden afgestoten.
De wens is om de Grote Kerk te behouden voor de erediensten. Deze kerk is net gerestaureerd en er liggen mogelijkheden om de exploitatie te verstevigen door het nevengebruik te vergroten. De Grote Kerk werkt op dit moment met een architect aan verbouwplannen om de toegankelijk en het comfort te vergroten en de indeling zodanig aan te passen dat (cultureel) medegebruik meer mogelijk wordt gemaakt.

Catharinakapel

De kapel wordt gebruikt als burgerlijke trouw- en uitvaartlocatie. Boven zit een filmzaal waar filmvoorstellingen kunnen plaatsvinden. Het is een mooie locatie voor uitvoeringen, exposities en concerten en wordt daartoe ook gebruikt. Sporadisch maakt de Gelderse Academie gebruik van het gebouw. Echter de exploitatie is niet optimaal. In samenhang met het voormalige burgerweeshuis en het klooster, waar nu Cultuurkust in zit, wil de gemeente een toekomstvisie ontwikkelen voor deze bijzondere locaties en het Kloosterplein met potentie in de binnenstad op het gebied van ontspanning, ontmoeting, kunst en cultuur.

De Catharinakapel wordt gebruikt als locatie voor burgerlijke huwelijken. *Foto: Ton Pors*

Oud Gereformeerde Gemeente

De voormalige Oud Gereformeerde Gemeente aan de korte Hogeweg is niet beschermd, dus bij wisseling van eigenaar zou sloop-nieuwbouw een scenario kunnen zijn.

Het voormalige kerkgebouw van de Oud Gereformeerde Gemeente waarin nu een schoonheidssalon is gevestigd.

St.-Catharinakerk

Het aantal leden van de St.-Catharinakerk en de St. Lucasparochie loopt sterk terug. De parochie heeft samen met de St. Maartenparochie op de Utrechtse Heuvelrug één pastoor en één priester, twee pastoraal werkers en twee diakens die samen twaalf locaties verzorgen. Eind 2023 gaat een pastoraal werker met pensioen en wordt zeer waarschijnlijk niet vervangen. Het gebouw is te groot voor het aantal dienstbezoekers, de kerkzaal is daarom in het verleden al eens verkleind door het plaatsen van een wand. De parochie gaat met de verschillende locaties het gesprek voeren over de toekomst. Nevengebruik is nagenoeg onmogelijk door restricties vanuit het Bisdom Utrecht. Het gebouw is van rijkswege beschermd vanwege het orgel.

Kapel Sonnevanck

De situatie rondom gemeentelijk monument Kapel Sonnevanck is als urgent ingeschat. Zorggroep Noordwest-Veluwe wil de komende jaren meer inzetten op haar kerntaak: het leveren van goede zorg. Er wordt gekeken of er bezuinigd kan worden op onderdelen die niet direct tot de zorgtaak behoren. Hoewel de kapel belangrijk is voor de zorggroep gaat er jaarlijks veel geld naar het onderhoud van de kapel, geld dat daardoor niet besteed kan worden aan het leveren van zorg. Zorggroep Noordwest-Veluwe werkt nu in overleg met de gemeente aan een stedenbouwkundig plan en wil in de toekomst op zoek naar mogelijke nieuwe financieringsbronnen en invullingen van de kapel naast het religieus gebruik.

Hervormde Kerk Hierden

De Hervormde Gemeente van Hierden is concreet bezig met plannen rondom de Dorpskerk en wil woon-zorg units ontwikkelen naast de pastorie. Naast de Dorpskerk heeft de hervormde gemeente hier een pastorie, verenigingsgebouwen en een koetshuis die onderdeel zijn van herontwikkelingsplannen.

Deel 3. Toekomst

Hoofdstuk 6. Visie

6.1 Overkoepelende visie

Dit hoofdstuk gaat in op hoe de gemeente Harderwijk en eigenaren van gebedshuizen in de toekomst willen omgaan met religieus erfgoed en wat ieders rol daarin is.

1. Eigenaren gaan (verder) werken aan een toekomstvisie.

Voor eigenaren is het belangrijk toekomstperspectief te ontwikkelen waar dat nog ontbreekt. Zeker voor de gebouwen die tegen problemen aanlopen zoals een krimpende gemeenschap, minder financiële inkomsten, vrijwilligerstekort, etc. Het is waardevol om in gesprek met de eigen gemeenschap een visie op de toekomst te ontwikkelen. Hoe zien wij de toekomst? Wat is wenselijk? Wat willen we voorkomen? Welke kansen en mogelijkheden zijn er en wat is daarvoor nodig?

In dit proces zijn eigenaren verantwoordelijk voor het ontwikkelen van een toekomstvisie voor hun gebouw en gemeenschap.

2. De gemeente zorgt voor beleidsmatige inbedding van de Visie Religieus Erfgoed.

Door samenwerkingen aan te gaan met andere beleidsvelden ontstaat niet alleen een groter draagvlak in de ambtelijke organisatie maar er ontstaan ook meer kansen voor gebedshuizen (maatschappelijke-, culturele-, toeristische-, maatschappelijk vastgoed-, duurzaamheidsdoelen etc.). Door aan te sluiten op bestaande processen kan bovendien een grotere capaciteit ingezet worden.

Rol gemeente: visie religieus erfgoed koppelen aan andere visies, bijv. in de Omgevingsvisie, Binnenstadsvisie en vastgoed- en accomodatiebeleid.

3. Waardevolle gebouwen moeten behouden blijven. Bij herbestemming gaat de voorkeur uit naar (semi)openbare functies.

Monumenten en beeldbepalende/ cultuurhistorisch waardevolle gebouwen moeten behouden blijven en bij leegstand een passende herbestemming krijgen (geen sloop en nieuwbouw). De gemeente bepaalt niet alleen welke gebouwen waardevol zijn om te behouden, maar ook de criteria aan de hand waarvan zij toetst of een nieuwe invulling een passende herbestemming is van het gebouw.

Bij bepaalde gebouwen is de openbare functie van belang voor de wijk, terwijl de gebouwen vanuit erfgoed niet behouden hoeven te blijven. In dit geval is het wenselijk dat de functie behouden blijft, maar kan eventueel sloop- en nieuwbouw plaatsvinden.

Rol gemeente: bevoegd gezag op het gebied van Ruimtelijke Ordening.

4. De gemeente onderzoekt de bescherming van vijf karakteristieke kerkgebouwen.

Vijf kerkgebouwen komen mogelijk in aanmerking voor nader onderzoek naar de monumentale waarden en eventueel een monumentale status of bescherming. Het gaat om de St.-Catharinakerk, Bethelkerk, Oude Gereformeerde Gemeente, Centrum de Zin en het gebouw van het Apostolisch Genootschap.

Nu zijn deze karakteristieke gebouwen niet beschermd tegen drastische verbouw of sloop. Voor aanwijzing wordt, zoals in de erfgoedverordening staat, overleg gevoerd met de eigenaar.

Rol gemeente: onderzoek naar monumentale waarden en evt. aanwijzing gemeentelijk monument of beeldbepalend/ karakteristiek pand.

5. Kerkeigenaren onderzoeken samen hoe zij een maatschappelijke en culturele rol kunnen (blijven) vervullen.

Tijdens dit traject is meer verbinding ontstaan tussen eigenaren. Zij willen naast het contact en de samenwerking die zij hebben op het gebied van liturgische en diaconale activiteiten, verdere samenwerking opzoeken om elkaar te versterken en inspireren op een aantal praktische thema's waaronder duurzaamheid en activiteiten in de wijk. Zij gaan op zoek naar mogelijkheden om een sociaal maatschappelijke en culturele rol te blijven vervullen.

Rol gemeente: eigenaren zouden graag zien dat de gemeente een makelaarsrol vervult en eigenaren helpt in het leggen van contacten en verbindingen met de gemeente, partners en organisaties binnen de gemeente.

6.2 Visie per gebouw

Uit het onderzoek is gebleken dat religieuze gebouwen niet alleen het behouden waard zijn vanuit cultuurhistorisch oogpunt, maar ook vanwege de maatschappelijke functie die zij hebben, dan wel kunnen vervullen in de buurt. Hieronder wordt aangegeven:

- Welke gebouwen we vanuit cultureel erfgoed belangrijk vinden om te behouden. Hier moet de actie van de gemeente gericht zijn op het behoud en de bescherming van het gebouw en ondersteuning bij het fysieke onderhoud van het gebouw. Bij bij- of herbestemming moet gezocht worden naar functies die de erfgoedwaarden niet onevenredig aantasten.
- Welke maatschappelijke (wijk)functies we belangrijk vinden om te behouden. Hier moet de actie van de gemeente gericht zijn op het ondersteunen van de vrijwilligers-/ maatschappelijke organisaties en bij bij- en herbestemming de zoektocht naar maatschappelijke functies voor de wijk.

1. Restaurant De Basiliek
   Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. De voormalige Agnietenkapel is aangewezen als rijksmonument.

2. Synagoge
   Te behouden vanwege de cultuur-historische waarde en maatschappelijke waarde. De voormalige synagoge is een rijksmonument en plek van herdenking aan de joodse gemeenschap in Harderwijk. Het gebouw van de voormalige synagoge vervult daarnaast een belangrijke maatschappelijke functie als inloophuis.

3. De Zevende Hemel
   Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. De Zevende Hemel is een gemeentelijk monument.

4. Kloosterkapel Fraterhuis
   Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. De kloosterkapel van het middeleeuwse fraterhuis is een rijksmonument.

5. Plantagekerk
   Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. De Plantagekerk is een rijksmonument.

6. Centrum De Zin
   Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. Het gebouw heeft geen status of bescherming, maar is wel karakteristiek vanwege de ligging en de traditionele bouwtrant uit het interbellum. De maatschappelijke functie van De Zin voor de stad is ook belangrijk om te behouden.

7. Grote Kerk
   Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. De Grote of O.L. Vrouwekerk is een rijksmonument en van bijzondere historische waarde voor Harderwijk.

8. Catharinakapel
   Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. De Catharinakapel is een rijksmonument en belangrijk onderdeel van de omliggende kloostergebouwen en het Kloosterplein.

9. Oud Gereformeerde Gemeente
   Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. Het voormalige gebouw van de Oud Gereformdeerde Gemeente aan de Korte Hogeweg heeft geen status of bescherming, maar komt daarvoor mogelijk wel in aanmerking vanwege de architectonisch fraaie verschijningsvorm en jaren ‘30 stijlkenmerken die neigen naar de Amsterdamse School. Dit is naast de Plantagekerk uniek voor de kerkencollectie van Harderwijk.

10. De Zaaier
    Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. Het gebouw van de Christelijk Gereformeerde Kerk is een gemeentelijk monument.

11. Petrakerk
    De gemeente vindt de maatschappelijke functie voor de wijk belangrijk om te behouden. De Petrakerk is recent gerenoveerd en volledig verduurzaamd. De kerk heeft een kerkzaal met podium en verschillende andere ruimtes om te gebruiken door maatschappelijke partijen en organisaties in de stad.

12. Moskee El Mohsinine
    De maatschappelijke functie voor de Marokkaans-Nederlandse gemeenschap in Harderwijk en omgeving is belangrijk om te behouden.

13. Koninkrijkszaal van Jehovah’s Getuigen
    Heeft geen cultuurhistorische waarde en vervult ook geen maatschappelijke functie voor de buurt.

14. M. Akif Ersoy Moskee
    De maatschappelijke functie voor de Turks-Nederlandse gemeenschap in Harderwijk en omgeving is belangrijk om te behouden. De moskee is ook belangrijk om te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. De moskee is tradioneel gebouwd en heeft een rijk gedecoreerd interieur en om die reden ook het behouden waard.

15. St.-Catharinakerk
Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. De Catharinakerk, inclusief pastorie en klokkentoren, heeft geen status of bescherming, maar komt daar mogelijk wel voor in aanmerking vanwege de functionalistische (brutalistische) stijlkenmerken in zijn meest zuivere vorm en de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van zowel het exterieur als het interieur.

16. Apostolisch Genootschap
De kerkzaal is te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. Het gebouw is niet beschermd, maar komt mogelijk wel in aanmerking voor enige vorm van bescherming als voorbeeld van een post-‘65 gebouw.

17. Wijkgebouw Elim
De maatschappelijke functie van het gezondheidscentrum is belangrijk om te behouden op wijkniveau.

18. Bethelkerk
Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. De kerk van de Hervormde Gemeente Harderwijk heeft geen status of bescherming maar komt daar mogelijk wel voor in aanmerking vanwege de post-’65 architectuur en interieur. Het gebouw kan mogelijk een maatschappelijke functie in de wijk vervullen. Omdat in de wijk Wittenhagen een gebrek is aan gebouwen met een buurthuis- en ontmoetingsfunctie voor de wijk.

19. Nieuw Apostolische Kerk
Heeft geen cultuurhistorische waarde en vervult ook geen maatschappelijke functie voor de buurt.

20. Het Anker
Heeft geen cultuurhistorische waarde en vervult ook geen maatschappelijke functie voor de buurt.

21. De Regenboog
De Regenboog is multifunctioneel te gebruiken, heeft een ontmoetingsfunctie en meerdere verhuurbare ruimtes.

22. Kapel Sonnevanck
Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. Kapel Sonnevanck bij Zorggroep Noordwest-Veluwe is een gemeentelijk monument.

23. Het Visnet
Het Visnet kan mogelijk een grotere maatschappelijke functie vervullen in de wijk. In de wijk Frankrijk is een gebrek aan gebouwen met een buurthuis- en ontmoetingsfunctie voor de wijk.

24. Hervormde Kerk Hierden
Te behouden vanwege de cultuurhistorische waarde. De dorpskerk van Hierden is een gemeentelijk monument. De maatschappelijke functie van de kerk voor het dorp Hierden vindt de gemeente ook belangrijk om te behouden.

Hoofdstuk 7. Kansen

Dit hoofdstuk gaat in op de kansen om het waardevolle religieuze erfgoed in de toekomst te borgen en ontwikkelen. Deze kansenverkenning is tot stand gekomen in gesprek met eigenaren, ambtenaren van verschillende beleidsdomeinen van de gemeente Harderwijk en partners in de gemeente.

7.1. Gebedshuizen kunnen naast het religieus gebruik als ontmoetingsplekken dienen in wijken

De gemeente wil spontane en georganiseerde ontmoeting mogelijk maken en activiteiten uitbreiden naar scholen en gebedshuizen. Gebedshuizen zijn gebouwd als ontmoetingsplekken en staan midden in de wijk. Deze grote ruimten staan doordeweeks overdag veelal leeg en kunnen ontmoeting op lokaal niveau faciliteren. Hiervoor is samenwerking nodig tussen eigenaren/ beheerders van sportclubs, buurthuizen, gebedshuizen, scholen, inwoners en de gemeente. Soms is ook aanpassing van het bestemmingsplan (per 1 januari 2024 onderdeel van tijdelijk Omgevingsplan) nodig om activiteiten in gebedshuizen mogelijk te maken.

Inwoners kunnen ideeën aandragen bij de gemeente en voor de uitvoering medewerking krijgen op het gebied van financiën, ruimtelijke procedures, materiaal of locaties.

7.2 Gebedshuizen zijn bij herbestemming kansrijke plekken voor maatschappelijke voorzieningen en activiteiten

De gemeente wil dat maatschappelijke voorzieningen voor iedereen bereikbaar zijn op het niveau van de wijk. In geval van herbestemming kunnen gebedshuizen hierin een rol spelen omdat deze gebouwen midden in de wijk staan. Kansen hiervoor komen in beeld wanneer het onderzoek naar de voorzieningenbehoefte op wijkniveau gekoppeld wordt aan onderzoek naar mogelijke nieuwe invullingen voor leegkomende religieuze gebouwen.

Wanneer gesubsidieerde maatschappelijke voorzieningen (zoals gezondheidscentra, kinderopvang, etc.) in waardevolle, maar leegstaande religieuze gebouwen geplaatst worden ontstaat een win-win situatie: maatschappelijke voorzieningen zijn bereikbaar voor iedereen en waardevol erfgoed blijft behouden.
Ook middelen voor verduurzaming van maatschappelijk vastgoed kunnen op deze manier worden ingezet in de verduurzaming van erfgoed.

7.3 Eigenaren van religieuze gebouwen die een culturele nevenfunctie willen vervullen kunnen aansluiten bij Stad als Podium

Stad als Podium is de overkoepelende organisatie voor programmering en promotie van podiumkunsten in de gemeente Harderwijk. Samen met een groot aantal culturele partners biedt Stad als Podium een spraakmakend programma van concerten, voorstellingen, festivals en evenementen, door zelf te programmeren en te initiëren, nieuwe verbindingen en samenwerkingen te stimuleren en door goede initiatieven en plannen te ondersteunen. Hier liggen mogelijke samenwerkingskansen voor beheerders en eigenaren van religieus erfgoed die een culturele(neven)functie willen vervullen

7.4 Religieus erfgoed kan bijdragen aan het toeristisch potentieel van de binnenstad

Bijzondere (middeleeuwse) gebouwen zoals de Grote Kerk, de Catharinakapel (en klooster), de synagoge en de kloosterkapel van het Fraterhuis, kunnen bijdragen aan het toeristisch potentieel van de binnenstad vanwege de belangrijke bijdrage die ze leveren aan de historische sfeer en geschiedenis van de stad.

De gebouwen zijn schakels in historische stadsrondleidingen en locaties om (al dan niet in samenwerking met het Stadsmuseum) verhalen over Harderwijk op te halen bij inwoners en te delen met iedereen. Bovendien wordt in de Binnenstadsvisie Harderwijk 2030 (2022) het Kloosterplein (waar de Catharinakapel aan ligt) aangeduid als verbindende schakel in het recreatief/ toeristisch dwaalmilieu in het academie- en museumkwartier en als ontwikkellocatie voor ontmoeting, ontspanning, kunst en cultuur.

7.5 Gebedshuizen hebben ook een duurzaamheidsopgave

De gemeente Harderwijk werkt samen met o.a. inwoners en maatschappelijke organisaties aan de verduurzaming van de gemeente. Dit doen we aan de hand van de uitvoeringsagenda duurzaamheid 2023-2024. Veel eigenaren van gebedshuizen willen hun gebouw verduurzamen. Hiervoor wordt bij het opstellen van de uitvoeringagenda duurzaamheid 2025-2026 bepaalt of er capaciteit en middelen beschikbaar zijn om eigenaren van gebedshuizen te stimuleren en te ondersteunen bij het verduurzamen van hun gebouw. Een mogelijk project kan het beschikbaar stellen van een specifieke adviseur voor gebedshuizen (mogelijk in bredere context maatschappelijke gebouwen).

Hoofdstuk 8. Aanbevelingen

Deze inventariserende fase van de Visie Religieus Erfgoed Harderwijk leverde informatie op over gemeenschappelijke uitdagingen en over het toekomstperspectief van de religieuze gemeenschappen en de gebouwen. De voorliggende rapportage is de afsluiting daarvan.

In dit hoofdstuk zijn actiegerichte aanbevelingen geformuleerd aan zowel de gemeente als de kerkeigenaren om uitvoering en invulling te kunnen geven aan de visie en kansen benoemd in hoofdstuk 6 en 7.

Door opvolging te geven aan deze vervolgacties wordt een volgende stap gezet in de ontwikkeling van een duurzaam toekomstperspectief voor het religieuze erfgoed in de gemeente Harderwijk.

1. Gemeente geeft uitvoering aan:

a. De erfgoedwaarden van niet-beschermde maar karakteristieke gebouwen onderzoeken en eventueel religieuze gebouwen aanwijzen als gemeentelijk monument of beeldbepalend pand.
b. Ander religieus erfgoed zoals kerkhoven/ begraafplaatsen en roerend erfgoed inventariseren.
c. Visie religieus erfgoed inbedden in lopende en nieuwe visies en beleidsstukken.
d. Bij het leegkomen van beschermde en karakteristieke gebouwen de verschillende disciplines (erfgoed, sociaal, duurzaamheid, ruimte, vastgoed) betrekken, voor een integrale aanpak en afstemming. Alsook (maatwerk) criteria opstellen aan de hand waarvan de gemeente toetst of de plannen voor herbestemming passend zijn.
e. Huisvesting sociaal-maatschappelijke en culturele functies en eigen gemeentelijke huisvesting heroverwegen bij het leegkomen van gebedshuizen.

2. Gemeente benut de integrale ontwikkelkansen voor religieuze gebouwen in Harderwijk en Hierden:

a. Neemt de kerken in de binnenstad mee in de binnenstadsontwikkeling volgend op de Binnenstadsvisie: neemt de Catharinakapel mee in de ontwikkelingvan het kloosterplein. Neemt ook de plannen van de Grote Kerk mee in de ontwikkeling van het Kerkplein.
b. Ondersteunt waar mogelijk het initiatief van de Hervormde Kerk Hierden. Dit initiatief is van maatschappelijke waarde voor het dorp en draagt bij aan de leefbaarheid van Hierden.

3. Eigenaren: ga aan de slag met een toekomstvisie voor je gemeenschap en gebouw en maak gebruik van de beschikbare hulpmiddelen bij het uitwerken van plannen denk hierbij aan:

a. Rijks-, provinciale en gemeentelijke subsidies voor onderhoud, restauratie, verduurzaming en herbestemming van het gebouw:
   - Subsidie Stimulering Herbestemming van Monumenten van de RCE voor haalbaarheidsonderzoeken naar zowel bij- als herbestemming van monumenten en waardevolle gebouwen.
   - DuMaVa-subsidie van de RVO voor de verduurzaming van maatschappelijk vastgoed inclusief religieuze instellingen.
   - Functioneel gebruik erfgoed subsidie provincie Gelderland voor de restauratie, verduurzaming en herbestemming van rijks- en gemeentelijke monumenten.
   - Leefbaarheid, aanpassingen gemeenschapsvoorziening subsidie van de provincie Gelderland voor de aanpassing van een (toekomstige) gemeenschapsvoorziening.
   - Subsidie voor het onderhoud of restauratie van een monument van de gemeente Harderwijk.

b. Omgevingscoach van de gemeente Harderwijk om bouwplannen te toetsen en mee te denken met de ruimtelijke uitwerking van de plannen.

4. Eigenaren Formeren een werkgroep voor netwerk en kennisuitwisseling:

Met deze visie religieus erfgoed zijn kansen verkend en contacten gelegd.
Heeft dat een impuls veroorzaakt? Eigenaren hebben aangegeven de samenwerking te willen opzoeken op praktisch vlak. Hierbij valt te denken aan:

a. Actualiteiten en ontwikkelingen met elkaar blijven delen.
b. Best practices delen, bijvoorbeeld door goede voorbeelden van neven en herbestemming en verduurzaamde monumentale gebouwen in de regio uit te nodigen en/of te bezoeken.
c. Kennis en ervaring delen met betrekking tot subsidies, beheer en onderhoud, programmering, etc.
d. Bekijken of met hulp van culturele en maatschappelijke organisaties nieuwe samenwerkingen kunnen ontstaan.
e. Bekijken of er gebruik gemaakt kan worden van elkaars faciliteiten, zoals vergaderzalen, apparatuur ect.
f. Verdere samenwerkingen onderling te zoeken in de verduurzaming, communicatie en promotie en organisatie van gezamenlijke activiteiten voor de stad / het dorp.

De eigenaren zien graag dat de gemeente deze werkgroep ondersteund/ faciliteert en een makelaarsrol vervult. Hiervoor is echter geen (structurele) capaciteit binnen de gemeente aanwezig. Het doel van een dergelijke werkgroep is bovendien breder dan alleen de instandhouding van het waardevolle religieus erfgoed. De gemeente kan wel binnen de kaders van de AVG, informatie, contacten en voorbeelden ter beschikking te stellen.

Nawoord Historische Vereniging Herderewich

Onze toekomst wordt in het verleden gemaakt, waarbij het heden de bewaker is. Wij, burgers, bestuur en politiek, zijn niet alleen verantwoordelijk voor het onderzoeken en bewaren van het verleden, maar ook voor ons toekomstig verleden. Gemeente Harderwijk en de historische vereniging Herderewich hebben gezamenlijk laten onderzoeken hoe het staat met het Harderwijker en Hierdens religieus erfgoed. Een goed voorbeeld van een burgerinitiatief dat serieus is opgepakt door de gemeente Harderwijk.

In het onderzoek gaat het niet alleen over de religieuze gebouwen uit vorige eeuwen, maar ook over die van na de Tweede Wereldoorlog, de zogenoemde periode van wederopbouw en de aansluitende periode na 1965. Allerlei aspecten zijn onderzocht door gesprekken te voeren met de eigenaren, maar ook door cultuurhistorisch onderzoek te doen. Dat resulteert in dit rapport dat niet alleen recht doet aan de religieuze bouwwerken, maar ook ingaat op vragen over wijkfuncties en de sociaal-maatschappelijke waarde van de gebouwen. Het gaat niet alleen om kerken die nog als zodanig in gebruik zijn, maar ook die ooit zijn gebouwd als kerk en nu een andere bestemming hebben gekregen. Hoewel eigenaren gaan over invulling en bestemming, en daar ook verantwoordelijk voor zijn, kan de gemeente wel helpen om verbindingen te leggen tussen de eigenaren die gezamenlijke uitdagingen aangaan, bijvoorbeeld rond verduurzaming.

Met dit rapport in de hand kan zowel bij de gemeente Harderwijk als bij de eigenaren, eventueel verenigd, een visie ontwikkeld worden op de toekomst. De bouwstenen daarvoor staan in dit stuk als kansenverkenningen en aanbevelingen. Niets ligt nog vast, behalve dat de toekomst aanstaande is en nu al actie vraagt voor het behoud van ons aankomend erfgoed.

Foto: Henk Merjenburgh

Johan Hijnberg

Historische vereniging Herderewich

Bijlage 1

Cultuurhistorische analyse

Deze bijlage beschrijft de cultuurhistorische ontwikkeling van Harderwijk in relatie tot het religieus erfgoed. Dit vormt de basis voor de kernkwaliteiten die zijn opgenomen in hoofdstuk 3.

Middeleeuwen

De vesting Harderwijk is ontstaan in samenloop met het ontstaan van de (voormalige) Zuiderzee in de twaalfde eeuw. Een overstroming van laaggelegen landbouwgebied in 1170 resulteerde in de Zuiderzee. Hierdoor werden de boeren die op het weggeslagen land hadden gewoond gedwongen een nieuw onderkomen te vinden.[1] Op een hoger gelegen dekzandrug ontstond een nederzetting met de naam Herderewich. Dit latere Harderwijk kreeg op 11 juni 1231 stadsrechten.

Op steenworp afstand van de nederzetting lag de Selhorst, een hof van de geestelijke instelling het Kapittel van St. Marie te Utrecht. Bij de Selhorst hoorde een aan Sint Nicolaas gewijde kerk. De weg van deze kerk naar de Luttekelepoort, ook wel de Sint Nicolaaspoort genoemd, kreeg de naam Kerkstraat. De Sint Nicolaaskerk diende tot in de vijftiende eeuw als Rooms-Katholieke kerk van Harderwijk.[2]

In 1415 werd de kerk getroffen door brand en de toren stortte in. De Sint Nicolaaskerk bleef als kapel in gebruik, maar vanwege dit voorval werd er besloten tot de bouw van een nieuwe kerk, de Onze Lieve Vrouwekerk. De Onze Lieve Vrouwekerk werd gebouwd op het kerkplein in de binnenstad van Harderwijk en werd ook wel de Grote Kerk genoemd. De kerk was groot van omvang en was gewijd aan Maria. Sinds de reformatie in 1578 wordt de kerk gebruikt voor protestantse diensten. In de periode 1967-1980 is de kerk gerestaureerd en zijn er gewelfschilderingen uit de 16e eeuw gevonden en hersteld. De gewelfschilderingen waren eeuwenlang verborgen onder verschillende lagen kalk maar zijn nu weer voor de kerkbezoekers zichtbaar.

Stadsuitbreidingen maakten dat de reeds bestaande kloostercomplexen zoals het Agnieten klooster, het Minderbroeder klooster, het (Graue) Susterenklooster en het Sint Catharinaklooster (allen onder de derde orde van St. Franciscus) werden omsloten door andere gebouwen en huizen in de binnenstad.

In de 16e eeuw werden kloostergebouwen onteigend door de stad als gevolg van de Reformatie en de beeldenstorm. Kloosters kregen een nieuwe functie. Het Minderbroeder klooster (Franciscanen) brandde af in 1580. Dit klooster was gelegen op de plek waar nu de Markt is. Het enige overgebleven deel van het Minderbroedersklooster is een muurfragment van de kapel. Dit is te zien in het hortuspark en is een rijksmonument. Het Agnietenklooster veranderde in het stadstimmerhuis en de Kapel van het Fratershuis van de Broeders des Gemenen Levens (moderne devotie) werd in 1587 ingericht als pesthuis.[3] De Catherinakapel uit 1502, gelegen aan het kloosterplein, herinnert aan het Catherinaklooster dat op deze plek in de stad was gesitueerd.

Aan de hand van documentatie over een stadsbrand in 1503 is bekend dat er op dat moment sprake was van zeven verschillende kerkgebouwen; Onze Lieve Vrouwekerk, Catharinakapel, Fraterskerkje, en de inmiddels verdwenen Minderbroederskerk, Agnietenkapel, Gasthuiskerk en kapel van de Graue Susteren, zie afbeelding 1.[4]

1. Cultuurhistorische Waardenkaart van Harderwijk Deel 1: geschiedenis.
2. Cultuurhistorische Waardenkaart van Harderwijk Deel 1: geschiedenis.
3. Cultuurhistorische Waardenkaart van Harderwijk Deel 1: geschiedenis. Blz. 20.
4. Geschiedenis van Harderwijk, 1998. Blz. 30.

Kaart van Harderwijk door Jacob van Deventer tussen 1559-1575 met daarop zichtbaar de bestaande kerken (blauw gekleurde daken) binnen de stadsgrenzen en de ontginning van het landschap buiten de stadsmuren.

Visserij

Harderwijk was een handelsstad en vanaf de dertiende eeuw was de nederzetting aangesloten bij de Hanze. Dit handelsverbond bestond uit een netwerk tussen verschillende steden in Noordwest-Europa. In deze periode verkreeg Harderwijk een belangrijke rol in de internationale visserij. In 1443 werd het stapelrecht verleend aan Harderwijk. Hierdoor moest alle vis die gevangen werd tussen Muiden en Kampen, in Harderwijk aan wal gebracht worden en worden verkocht.[5] De schepen legden aan bij de steigers tussen de Vispoort en de Hogebrugpoort, zie afbeelding 2 en 3.

In 1650 werd er bij de Hogebrugpoort een kleine haven aangelegd. De visserij speelde een rol in het geloof in Harderwijk. De Christelijke Gereformeerde Kerk Harderwijk werd gevormd in 1900. Ondanks dat het bezwaarlijk werd gevonden om op de rustdag nog werkzaamheden te verzetten, konden de vissers binnen deze kerkgemeenschap zonder al te veel oproer hun werk op de zondag voortzetten.[6] Andere kerkgenootschappen zoals de Nederlands Hervormde Kerk waren hier niet over te spreken.

De Christelijk Gereformeerde Kerk was gesitueerd aan de Smeepoortstraat en is in 1942 door brand geheel verwoest. In 1960 werd de Christelijk Gereformeerde Kerk De Zaaier in gebruik genomen aan de Eibert den Herderstraat.

In 1891 verscheen een plan van ir. Lely voor de afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee.[7] Dit plan bleef liggen tot de watersnood van 1916, waarna de wet tot afsluiting een droogmaking van de Zuiderzee werd aangenomen in 1918.

Er werd met betrekking tot de zuiderzeevisserij geconcludeerd dat deze in verval verkeerde en zonder afsluiting van de Zuiderzee ook niet veel toekomst in het verschiet had. De bouw van de Afsluitdijk ging in 1932 van start en de inpoldering van de Zuidelijke Flevopolder (1959-1968) maakte dat Harderwijk niet langer aan de voormalig Zuiderzee lag maar aan het Veluwemeer. De stad behield zijn haven maar de grote rol die de visserij had voor de werkgelegenheid in Harderwijk liep fors terug.

Kerken herinneren in de naamgeving aan het visserijverleden. Zo heeft kerkgebouw Het Visnet (1996) een zeilbootje als windvaan op het dak. Ook kerkgebouw Het Anker (1985) aan het Zuiderzeepad verwijst naar de visserij.

5. Geschiedenis van Harderwijk, 1998. Blz. 28.
6. Chr. Gereformeerde Kerk Harderwijk 1900-1975. Blz. 40.
7. Geschiedenis van Harderwijk, 1998. Blz. 181.

Academie en groei van de stad

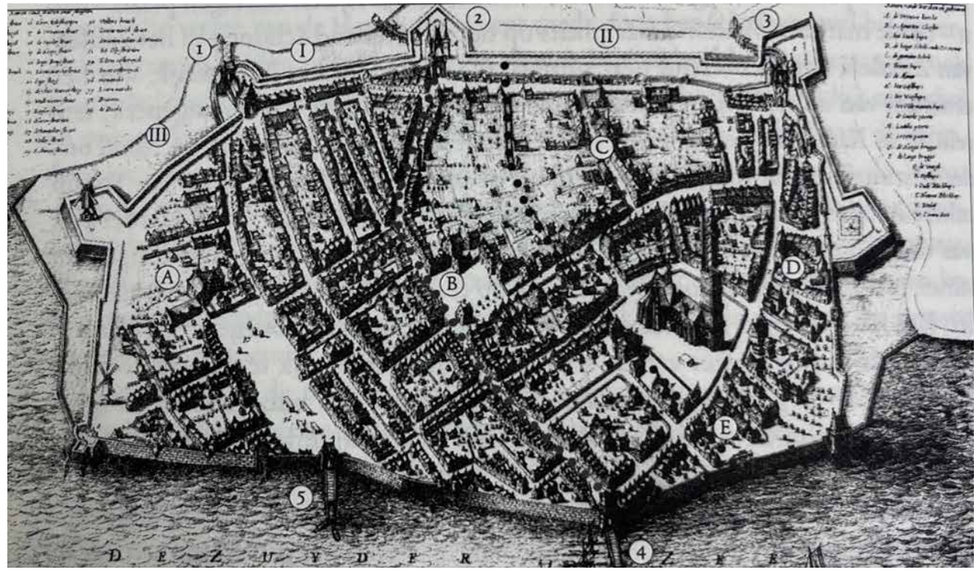
Al in 1440 bestaat een stadsschool in Harderwijk. In 1600 werd de reeds bestaande Latijnse school uitgebouwd tot de Illustere School, Gymnasium Velavicum of kwartierhogeschool genaamd. De Catharinakapel werd aangewezen als auditorium en het klooster als woning voor de professoren. Het Fratershuis werd als studentenhuisvesting in gebruik genomen. In 1641 werd het Sint Catharinaklooster bestemd tot academiegebouw en tot woning van drie professoren, zie afbeelding 4. In 1647 kreeg de school de naam Academie des vorstendoms Gelre en graafschap Zutphen. De academie werd op 22 oktober 1811 bij decreet van Keizer Napoleon opgeheven.

Afbeelding 2. Prent Harderwijk met stadsgezicht over het water- voor de inpoldering van de Flevopolder, duidelijk zichtbaar is de Onze Lieve Vrouwekerk- datum onbekend. Beeldbank RCE.

Afbeelding 3. Dubbel gezicht op Harderwijk, ingekleurd. In 1657 uitgegeven door Janssonius.

Plattegrond van Harderwijk door van Geelkercken, 1637.

I. Het oudste deel van de stad. I. Uitbreiding omstreeks 1315.
III. Uitbreiding omstreeks 1425.

1. Grote poort. 2. Luttekepoort. 3. Smeepoort. 4. (Hoge) Bruggepoort.
5. Lagebruggepoort of Vispoort. A. Agnietenklooster.
B. Minderbroederklooster. C. Catharinaklooster. D. Susterenklooster. E. Fraters.

De vestiging van de Academie in Harderwijk resulteerde in een stroom van internationale wetenschappers die naar de stad toe trokken. Met deze internationale aanwas kwamen ook andere geloven de stad binnen. De eerste synagoge in Harderwijk werd in 1773 in gebruik genomen. Ook het reglement van de joodse gemeente dateert uit deze periode. In 1813 leefden er in Harderwijk dertien joodse gezinnen. De Synagoge aan de Jodenkerksteeg dateert uit 1840. In 1852 werd in het nabijgelegen Tonsel een Joodse begraafplaats ingericht.

De joodse gemeenschap was goed geïntegreerd in Harderwijk, zo waren een aantal joden bijvoorbeeld lid van de voetbalclub. Vrijwel alle in en om Harderwijk woonachtige joden zijn in de Tweede Wereldoorlog om het leven gebracht. De joodse gemeente is in 1947 ontbonden en de synagoge is verkocht. Nu is het in gebruik als inloophuis en kleinschalig museum over de joodse historie in Harderwijk.

Garnizoensstad

Het voormalige kloostergebouw van de Graue Zusters uit 1480 werd in 1582 in gebruik genomen door de muntmeester van de Gelderse Munt. Toen de Gelderse Munt in 1806 definitief vertrok uit het gebouw werd het tot kazerne omgebouwd in 1814. Het oude kloostergebouw deed vanaf dat moment dienst als kazernegebouw voor Het Algemeen Depot der Landmacht No 33. In 1814 vestigde zich een infanteriebataljon, bekend als het Koloniaal Werfdepot, in een aantal gebouwen en terreinen binnen Harderwijk. Een van de gebouwen was het oude kloostergebouw van de Graue Zusters.

Door oproep van dienstplichtigen werd het veldleger verder uitgebreid tot een compleet infanterieregiment en rekruten kwamen

Afbeelding 5. De academie van Harderwijk, gevestigd in het Sint Catharinaklooster, 1745.

vanuit heel Europa en daarbuiten. In 1909 werd het Koloniaal Werfdepot verplaatst naar Nijmegen. Na het eindigen van de Eerste Wereldoorlog groeide de garnizoenssterkte in Harderwijk verder en dit had voor de stad stedenbouwkundige gevolgen. Er werden twee extra kazernes gebouwd en er was meer woongelegenheid nodig voor de gezinnen van de officieren en onderofficieren. In korte tijd werden er huizen gebouwd aan de Stationslaan en in een aantal nieuwe straten. In 1933 werd de Plantagekerk gebouwd aan de Stationslaan als Gereformeerde Kerk. In 1936 werd aan de Stationslaan een militair tehuis annex kerk gebouwd door de Nederlandse Protestanten Bond, die nu bekend staat als Centrum de Zin. Deze

Nederlandse Protestanten Bond is in 1879 ontstaan en heeft sinds 1884 een afdeling in Harderwijk.
Na de Tweede Wereldoorlog bloeide het garnizoensleven in Harderwijk snel weer op vanwege de wederopbouw van de Koninklijke Landmacht en de opbouw van een troepenmacht voor Nederlands-Indië. Ook werd Harderwijk in 1947 de thuishaven van de Infanterieschool en kwam in 1951 de School Militaire Inlichtingen Dienst (SMID) tot stand. De huisvesting van beroepsmilitairen was een groot probleem en in 1950 werd tot een uitbreidingsplan besloten. Er werden veel nieuwe woningen gebouwd, een school maar geen kerk. Vissers die hun verdiensten waren verloren vanwege de drooglegging van delen van het IJsselmeer konden nu als bouwvakker aan de slag.
Met de huisvesting van de militairen ontstond een hechte band tussen de burgerij en militairen. Met het verhuizen van de SMID naar Ede, en inkrimping van de landmacht, nam de militaire aanwezigheid in Harderwijk drastisch af.

8. Geschiedenis van Harderwijk, 1998. Blz. 156

Afbeelding 6. Binnenplein van de Kazerne, het voormalige kloostergebouw van de Graue Zusters. 1814-1992.

Wederopbouw en de wijkgedachte

In de periode 1870-1920 was de samenleving sterk verzuild geraakt. Dit speelde in Harderwijk een grote rol omdat het merendeel van de huishoudens gelovig was. Dit was terug te zien in de Christelijke scholen en Protestants-Christelijke partijen in de gemeentepolitiek. Na de bevrijding van Harderwijk werd de Zeebuurt een van de eerste naoorlogse woonwijken van Harderwijk. In Zeebuurt-West is in 1960 *De Zaaier* (Christelijk Gereformeerde Kerk in Nederland) in gebruik genomen. Al in 1930 was hier de *Oud Gereformeerde Gemeente* gevestigd aan de Korte Hogeweg 4.

Het protestantse spectrum werd verbreed door de vrijmaking, een kerkscheuring in 1944. In 1974 werd de *Vrijgemaakte Gereformeerde Kerk* aan de Busken Huetlaan in gebruik genomen.

Vanaf 1965 was er ook een Baptistengemeente in Harderwijk. De baptistengemeente is nog steeds actief maar heeft geen eigen gebedshuis in Harderwijk. Voorheen was de Baptistengemeente in de oude Synagoge gevestigd en tussen 1983 en 2006 in het wijkgebouw Elim. De verhoudingen tussen de verschillende denominaties in het geloof zorgden af en toe voor strubbelingen. Zo stuitte het samengaan van de Gereformeerde- en de Hervormde Kerk op grote weerstand.[8] Op andere momenten vervaagde juist het onderscheid in levensbeschouwing, voornamelijk op het terrein van gezondheidszorg. In 1906 opende het Rooms-Katholieke Pius-gesticht en in 1908 opende het Protestants-Christelijke sanatorium *Sonnevanck* voor tuberculosepatiënten. In 1959 werd Sonnevanck omgezet in het Boerhaave-Ziekenhuis, nog steeds op protestants-christelijke grondslag. In 1976 fuseerden het Pius-ziekenhuis en het Boerhaave-Ziekenhuis en Ziekenhuis Salem in Ermelo tot het Christelijk Algemeen Ziekenhuis Noordwest Veluwe, nu het Sint Jansdal Ziekenhuis.

Begraafplaats Sonnevanck en de Sonnevanckkapel (1960) herinneren aan deze geschiedenis.

Afbeelding 7. Illustratie van de naoorlogse groei van Harderwijk. Periode 1945-1960. Links ca. 1945 en rechts ca. 1960.

De samenleving werd steeds opener en gevarieerder, met name door de komst van nieuw inwoners uit binnen- en buitenland. Met de woningbouw in de zogenaamde tweelingstad van Harderwijk, aan de andere zijde van het spoor, werd in 1951 begonnen. Gastarbeiders verschenen voor het eerst in 1963, waaronder Spanjaarden, Marokkanen en Turken. Diverse structuurplannen gaven vorm aan uitbreidingen van Harderwijk. Het Structuurplan Harderwijk uit 1956 resulteerde in de woonwijken Stadsdennen, Slingerbos (*Nieuw Apostolische Kerk*) en stadsweiden (*Het Anker*). Stadsdennen kent een rijke variatie van religieuze gebedshuizen zoals de *Catharinakerk* (1962), *Petrakerk* (1974), *Koninkrijkzaal van Jehovah's getuigen* (1990), *Turkse Moskee* en de *Moskee El Mohsinine*. Het structuurplan uit 1965 beoogde ook een uitbreiding van Frankrijk en Hierden. In Hierden was in 1851 de Nederlands Hervormde Kerk tot stand gekomen. In Frankrijk werd in 1996 Het Visnet gebouwd, een wijkgemeente van de Hervormde Kerk Hierden.

In de Wijk Tinnegieter ontstonden wijkgebouw Elim en het *Apostolisch Genootschap* (1970). In de wijk Drielanden werd Kerkelijk centrum de Regenboog gebouwd in 2011.

Gesloopte gebedshuizen

Vanwege de afnemende hoeveelheid kerkbezoekers komen steeds meer gebedshuizen leeg te staan en er zijn in de afgelopen jaren een aantal gebedshuizen gesloopt in Harderwijk. De PKN Harderwijk heeft jaren geleden besloten om vanwege het dalende kerkbezoek drie van de vijf kerkgebouwen te verkopen. Alle drie de kerken zijn verkocht en vervolgens gesloopt. De Nieuwe Kerk aan de Stationslaan is in 2017 gesloopt en op deze plek staan nu woningen.

De Veldkampkerk stond sinds 2013 leeg en werd in 2019 gesloopt. Op de plek van de kerk is een woonzorginstelling gebouwd. De Stadsdennenkerk uit 1961 werd in 2019 gesloopt om plek te maken voor appartementen. De kerk stond ook al geruime tijd leeg. Ook de gereformeerde gemeente verdween uit Harderwijk. De kerk uit 1979 aan de Marnixstraat sloot in 2014 haar deuren vanwege het teruglopende ledental en omdat er niet langer in de benodigde ambten kon worden voorzien. In 2021 is het kerkgebouw gesloopt en is er op de locatie een appartementencomplex gebouwd.

Gesloopte kerken

Nr.	Kerk	Straatnaam	Denominatie	Gesloopt
A	Gereformeerde kerk	Smeepoortstraat	Gereformeerd	1942
B	Stadsdennenkerk	J.P. Heijelaan 1	Gereformeerd	2019
C	Nieuwe kerk	Stationslaan 112	Hervormd	2017
D	Veldkampkerk	Veldkamp 1	Gereformeerd	2013
E	Gereformeerde Gemeente in Nederland	Marnixstraat 1a	Gereformeerde Gemeente in Nederland	2022

Bronnen

Haartsen, A., Olde Meierink, B., de Groot, R., *Cultuurhistorische Waardenkaart van Harderwijk Deel 1: Geschiedenis*. Lantschap adviesbureau voor landschap en cultuurhistorie. Haaften, 2015.

Folkerts, J., e.a. *Geschiedenis van Harderwijk*. Uitgeverij Boom. Amsterdam, 1998.

Chr. Gereformeerde Kerk Harderwijk 1900-1975. Kroniek van Harderwijk.

Afbeeldingen

Afbeelding 1: https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Bestand:Harderwijk_JVD.jpg.
Afbeelding 2: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/c0d3644a-add1-ed28-e38c-365268f94b62/media/830de9de-ac34-60c6-ce34-a1370273747e?mode=detail&view=horizontal&q=harderwijk&rows=1&page=1&fq%5B%5D=search_s_entity_name:%22Prenten%20en%20Oude%20Tekeningen%22&sort=order_s_objectnummer%20asc.
Afbeelding 3: www.oudelandkaarten.nl.
Afbeelding 4: Geschiedenis van Harderwijk, boek.
Afbeelding 5: www.mijngelderland.nl/inhoud/canons/gelderland/de-harderwijkse-academie.
Afbeelding 6: www.jeoudekazernenu.nl.
Afbeelding 7: www.topotijdreis.nl.

Bijlage 2

paspoorten

1

Rijksmonument
158m²
Herbestemd

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort /102.484

Perceelsgrens
Kapel
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Restaurant de Basiliek

Adres	Vischmarkt 57L
Bouwjaar	15e eeuw
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Gotiek
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Restaurant
Eigendom	Particulier

Restaurant de Basiliek is gevestigd in het restant van de voormalige Agnietenkapel die het Sint Agnietenklooster toebehoorde. Het klooster was gebouwd aan de noordzijde van de stad Harderwijk en werd voor het eerst genoemd in 1439. Van het voormalige klooster is alleen nog de kloosterkapel aanwezig. Tijdens de tweede beeldenstorm werd de kapel zwaar beschadigd en in 1577 werd de kapel weer hersteld. Later is het gebouw in gebruik gekomen als Stadstimmerhuis. De voorgevel wordt gesierd met een latei waarop staat Stad-Timmerhuys. Het gedeelte dat is hersteld is in 1984 gerenoveerd en ingericht als restaurant.

De Agnietenkapel staat op een rechthoekig grondvlak met een zadeldak met wolfseind. De buitengevels zijn witgepleisterd. Grote spitsboog vensters sieren de zijgevels. Binnen in het gebouw zijn nog goed de sporen van de oude kapel terug te zien. Aanzetten van de gewelven zijn zichtbaar in de bakstenen muren.

Kernwaarden

- Het religieuze erfgoed van de voormalige Agnietenkapel in de historische binnenstad doet herinneren aan de kloosters en kerken uit de Middeleeuwen. (Kernwaarde 2).

2

Rijksmonument
S 180m²
Herbestemd

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort /D-01370

Perceelsgrens
Synagoge
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Synagoge

Adres	Jodenkerksteeg 1
Bouwjaar	1839-1840
Architect	onbekend
Bouwstijl	classicisme
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	inloophuis en expositieruimte
Eigendom	Particulier

Op de hoek van de Kleine Marktstraat en de Jodenkerksteeg staat de voormalige Synagoge van Harderwijk. In 1759 werd er toestemming verleend om openbare godsdienstoefeningen te houden voor de Joodse gemeente in Harderwijk. De huidige Synagoge is in het tweede kwart van de 19e eeuw gebouwd. Het gebouw heeft tot aan de Tweede Wereldoorlog dienst gedaan. In 1947 is de Joodse gemeente van Harderwijk ontbonden en bij die van Apeldoorn gevoegd. Tegenwoordig doet de voormalige Synagoge dienst als Christelijk ontmoetingshuis en op de bovenverdieping is een permanente expositie gewijd ter herinnering aan de Joodse gemeenschap

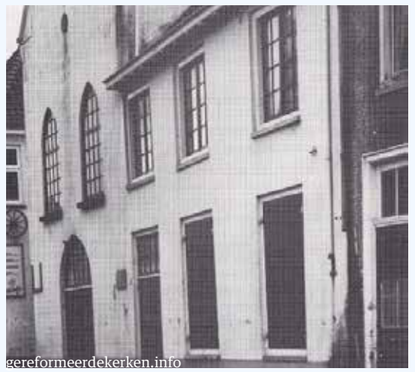
De Synagoge is opgetrokken in rode baksteen en heeft aan de Kleine Marktstraat een eenvoudige klokgevel met hardstenen tussendekplaten en twee spitsboogvensters.
De zijgevel aan de Jodenkerksteeg heeft een sober uiterlijk. Het interieur is tijdens of na de Tweede Wereldoorlog gesloopt en verdwenen. In de jaren tachtig van de vorige eeuw heeft een ingrijpende verbouwing plaatsgevonden. Hierbij is een nieuwe verdieping gebouwd. In de kelder zijn mogelijk nog sporen van twee rituele baden (mikwe) aanwezig. De synagoge is een rijksmonument.

Kernwaarden

- De Synagoge herinnert aan het Joodse erfgoed in de gemeente Harderwijk
- Enige voormalige synagoge gebouw in Harderwijk en draagt bij aan de grote variatie in denominaties aanwezig in de gemeente Harderwijk. (Kernwaarde 1).

3

Gemeentelijk monument
607m²
Herbestemd

gereformeerdekerken.info

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Paspoort

De Zevende Hemel

Adres	Hoogstraat 38
Bouwjaar	18e eeuw
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Traditionalisme
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Woning
Eigendom	Particulier

Op de hoek van de Hoogstraat en de Vleeshouwersteeg staat het witgepleisterd dubbel pand de Zevende Hemel. Het pand was in 1749 gebouwd als het woonhuis van de toenmalige burgemeester van de stad, de heer Hendrik Boonen. De familie heeft het pand tot 1859 bewoond. Later huurde het Koloniaal Werfdepot het pand. Nadat de woning in 1905 was verkocht aan de Christelijk-Gereformeerde Kerk, werd zij in 1910 ingrijpend verbouwd tot Kerk door de architect D.Kok Jzn. Toen het kerkgebouw te klein werd, kwam het in handen van de gemeente in 1959. Sindsdien werd het door de gemeente verhuurd en later verkocht. Het pand wordt nu bewoond als woonhuis.
Het linkerdeel van het voormalige kerkgebouw heeft een neogotisch uiterlijk vanwege de hoge spitsboogvensters in de topgevel en de zijgevel. Het rechterdeel heeft een zijgevel met schuiframen en luiken. Van oorsprong bestaat dit pand uit een diep huis en twee achter elkaar gelegen dwarshuizen; vermoedelijk uit de 17e eeuw. Het orgel dat in de gereformeerde kerk heeft gestaan is overgeplaatst naar een andere kerk.

Kernwaarden

- Verwijst naar verleden van de Christelijk gereformeerde kerk.

4

Rijksmonument
M 255m²
Herbestemd

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort /145.037

Perceelsgrens
Kapel
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kloosterkapel Fraterhuis

Adres	Straat van Sevenhuysen 4-8
Bouwjaar	1441
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Gotiek
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Woning
Eigendom	Particulier

Kloosterkapel van het Fraterhuis werd gesticht in 1441. Hier hielden de Frater monniken hun diensten. In de gevel van de kapel zit een steen met het Latijnse opschrift *Domus mea Domus Orationis Vocabitur*, wat betekend 'Mijn huis zal een huis van het gebed worden genoemd'. Tijdens de reformatie kwamen de kerken en kloosters van de Rooms-Katholieke kerk in eigendom van de stad Harderwijk omdat het stadsbestuur gekozen had voor het Protestantisme. Vanaf dat moment werd de voormalige kapel in gebruik genomen als een pesthuis tot 1771. Tegenwoordig is de voormalige kapel opgedeeld in drie woonhuizen.

De kapel beslaat in haar hoofdvorm een rechthoekig grondplan aaneengeschakelde bouwvolumes, uit waarschijnlijk twee verschillende bouwfases. De kapel is opgetrokken uit baksteen en heeft aan de straatzijde twee grote spitsboogvensters. Meerdere steunberen verdelen de zijdelingse druk van de wanden. In de jaren zeventig van de vorige eeuw is het gebouw afgebrand. Bij de restauratie heeft men de stuclaag verwijderd, de kap vernieuwd en de oude spitboogvensters aan de hand van oude bouwsporen gereconstrueerd; Hierdoor benaderd de kapel weer zijn (vermoedelijke) oorspronkelijke uiterlijk. Het oorspronkelijke interieur is verloren gegaan. Momenteel zijn er drie woonhuizen gevestigd in de voormalige kapel.

Kernwaarden

- Voormalig gebedshuis met herbestemming van pesthuis, meerdere doelen gediend
- Ondanks de herbestemming nog een typisch kerkelijke uitstraling en te herkennen als (voormalige) kapel.

5

Rijksmonument
924m²
Christelijk gebruik

Foto collectie Instituut voor Christelijk Cultureel Erfgoed, Rijksuniversiteit Groningen.

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Plantagekerk

Adres	Stationslaan 136
Bouwjaar	1932-1933
Architect	P. Lonkhuyzen
Bouwstijl	Expressionisme
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN) | Protestantse gemeente
Gebruik	Religieus
Eigendom	Kerk

De Plantagekerk is gelegen aan de Stationslaan en werd in 1933 in gebruik genomen als Gereformeerde Kerk. Vanwege de naoorlogse bevolkingsgroei steeg ook het aantal kerkgangers en werd er in 1961 en 1986 aan de noordzijde van de kerk een nieuwe aanbouw geplaatst en uitgebreid. Rechts naast de kerk bevindt zich de pastorie (Stationslaan 134), die niet onder de Rijksmonumentale bescherming van de kerk valt.
De geheel in donkerrode baksteen opgetrokken kerk naar ontwerp van P.H. van Lonkhuyzen bezit een kruisvormige plattegrond en een slanke toren. De dwarsarmen van de kerk zijn slechts een fractie korter dan het schip. De kruisvormige plattegrond heeft een kort schip. De paraboolvormige ribben en de gordelbogen, tot 1987 grijs, zijn momenteel paars-roze geschilderd en contrasteren met het gebroken wit geschilderde gewelfhout en de muren. Alle vensters zijn voorzien van gekleurd glas-in-loodramen in geometrische motieven.

Tegen de oostelijke wand staat het grote, uit de bouwtijd stammende orgel, in 1933 gebouwd door J. de Koff en Zn. Van het oude interieur zijn ook de oude blankhouten banken bewaard gebleven. De Protestantse Gemeente Harderwijk (PGH) ontstond in 2011 door het samengaan van de Gereformeerde Kerk en de Hervormde ‘buitengewone wijkgemeente Nieuwe Kerk.

De Plantagekerk is op 1 januari 2017 opnieuw in gebruik genomen als kerk door PKN. Het interieur van de plantagekerk is beschermd.

Kernwaarden

- Van architectuurhistorische waarde als goed bewaard gebleven voorbeeld van een Gereformeerde kerk met traditioneel grondplan in de sfeer van de Amsterdamse School.
- Van stedenbouwkundige waarde vanwege de markante ligging, waardoor de bouwmassa een rol speelt in het beeld van zowel de singelgordel, als van de Stationslaan.

6

M Geen monumentale status
354m²

- Perceelsgrens
- Centrum
- dienstwoning
- Begraafplaats
- Overige bebouwing
- Ingang kerk/pastorie

Centrum de Zin

Adres	Stationsstraat 32
Bouwjaar	1936
Architect	H. Hendriks
Bouwstijl	Traditionalisme
Denominatie	Niet van toepassing
Gebruik	Ontmoetingsplaats vrijdenkers
Eigendom	Vereniging

In 1936 werd door de Nederlandse Protestantenverbond een bouwvergunning aangevraagd voor het oprichten van een kerk annex militair tehuis en conciërgewoning aan de Stationslaan 32. Na de bouw werd het gebouw in gebruik genomen door de in 1884 opgerichte vereniging, die nu bekend staat als Centrum De Zin. Tevens werd het gebouw vanaf 1936 ook gebruikt als Algemeen Militair Tehuis.

Het gebouw ligt aan de kop van een Y splitsing gelegen aan een rotonde. Vanwege deze locatie is het gebouw goed zichtbaar in het straatbeeld. Het gebouw heeft een bescheiden uiterlijk en een subtiele klokkentoren. De façades zijn opgetrokken in donkerrode baksteen. Aan weerszijde van het hoofdgebouw wordt de façade gesierd door langwerpige glas in lood vensters. De voorgevel heeft een dubbele rondboogdeur en daarboven wordt op subtiele wijze een kruisvorm afgebeeld door een verticale reeks matglas en twee horizontale stucwerken strepen op het metselwerk.

Het gebouw wordt momenteel door Centrum De Zin gebruikt als ontmoetingsplaats voor vrijdenkers.

Kernwaarden

- Bescheiden kerkgebouw op een prominente plek in het straatbeeld.
- Herinnert aan de militaire geschiedenis van Harderwijk.
- Afwisselend programma als centrum voor vrijdenkers.

7

Rijksmonument
731m²
Christelijk gebruik

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort / 133.329

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Grote- of Onze Lieve Vrouwekerk

Adres	Kerkplein 1
Bouwjaar	1350-1400
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Gotiek
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN) | Hervormde gemeente
Gebruik	Religieus
Eigendom	Kerk

De Grote, of Onze Lieve Vrouwekerk in Harderwijk is een Rijksmonumentale kruisbasiliek in gotische stijl die gedeeltelijk uit de 14e en de 15e eeuw dateert. Sinds de Reformatie in 1578, toen de katholieke godsdienst werd verboden en onderdrukt, wordt de kerk gebruikt voor protestantse erediensten. Nadat in 1415 de parochiekerk van Sint-Nicolaas was afgebrand werd besloten om de Mariakapel te vergroten en als kerk te gebruiken. Het 14e-eeuwse gebouw kreeg een nieuw koor met kooromgang, een transept (kruisbeuk) en een toren die in hoogte die van de St. Eusebiuskerk in Arnhem overtrof en daarmee de hoogste van Gelderland was. Een groot deel van de kerk ging verloren toen in 1797 de toren instortte en een deel van het schip verwoestte. Het resterende deel van het schip werd hierna afgesloten door een nieuwe gevel in sobere Lodewijk XVI stijl.

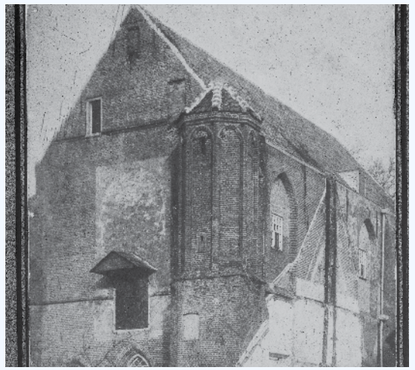
De Grote of Onze Lieve Vrouwekerk heeft een groot bouwvolume bestaande uit een kruisvormig grondplan. Grotendeels opgetrokken uit rode baksteen met grote raampartijen en siermetselwerk. Het koor en dwarsschip is overdekt door laag aanzettende netgewelven. Het schip bestaat na de torenval van 1797 uit twee traveeën (lengterichting van het gebouw), afgesloten door een bakstenen westgevel. Inwendig tussen de pijlers van het koor zijn goed bewaarde natuurstenen afscheidingen deels in hout vernieuwd. Het orgel is in 1827 gemaakt door de Gebr. Batz.

Kernwaarden

- De kerk is het centrale middelpunt van de oude binnenstad van Harderwijk.
- Rijksmonumentale kruisbasiliek daterend uit de 14e en 15e eeuw.
- Enige kerkgebouw in Harderwijk met een zodanig groot bouwvolume.

8

Rijksmonument
304m²
Herbestemd

Perceelsgrens
Kapel
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Foto: Ton Pors

Catharinakapel

Adres	Klooster 1
Bouwjaar	1502
Architect	onbekend
Bouwstijl	gotiek
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	cultureel centrum
Eigendom	Gemeente Harderwijk

De Catharinakapel is een laatgotische dubbelkerk opgetrokken uit bakstenen gevels. Diverse rondboog- en spitsboogvensters sieren de buitengevels van de kapel. Rechts van de hoofdentree aan het Kloosterplein heeft de kapel een traptoren met een uivormig dak. Dit dak is een toevoeging uit 1912.
St. Catharinakapel is gesticht in 1502 voor het St. Catharijneklooster. De kapel grenst met de voorgevel aan het Kloosterplein. Dit was de voormalige hoftuin van het klooster. Aan het Kloosterplein liggen nog twee voormalige kloostergebouwen uit 1449. Na de reformatie in 1582, werd in de kloosterkapel tussen 1648 en 1811 de Gelderse Academie gevestigd. Daarna diende de kapel achtereenvolgens als: spinschool, opslagplaats voor militaire goederen, tuighuis, wapenmakerij en bakkerij. De kapel werd in 1912 aangekocht en gerestaureerd door de Catharinaparochie. Na een restauratie door de architect J.Th.J. Cuypers zijn er drie gebrandschilderde ramen aangebracht,die het leven van de heilige Catharina uitbeelden. Tot 1962 hebben Katholieke diensten plaatsgevonden, daarna kwam de kapel leeg te staan vanwege een nieuwe kerk elders. De kapel doet vanaf 1978 dienst als kunstcentrum met exposities, muziekuitvoeringen en film- en toneelvoorstellingen op de verdiepingsvloer.

Kernwaarden

- De Catharinakapel vormt een verwijzing naar het vroegere Catharina klooster in Harderwijk en herinnert aan de (gesloopte) kloosters en kerken uit de Middeleeuwen. (Kernwaarde 2).
- De Catharinakapel heeft samen met de kloostergebouwen en het Kloosterplein een hoge ensemblewaarde.
- De Catharinakapel heeft als opslag voor militaire goederen gediend en heeft daarmee het garnizoensverleden van Harderwijk gefaciliteerd. (kernwaarde 4).

9

Geen monumentale status
125m²
Herbestemd

Foto: reliwiki

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

(Voormalige) Oud Gereformeerde Gemeente

Adres	Korte Hogeweg 4
Bouwjaar	1930
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Expressionisme
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Schoonheidssalon
Eigendom	Particulier

De Oud Gereformeerde Gemeente in Nederland van Harderwijk ontstond in 1930 als een vrije gereformeerde gemeente. In 1944 werd ze opgenomen in het verband van de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Na het overlijden van de laatste ambtsdrager in 2011, bleek het voortbestaan van de kleine gemeente niet langer mogelijk te zijn. Op het laatst telde de gemeente nog zo'n tien à vijftien leden. De Oud Gereformeerde Gemeente te Harderwijk opgeheven in 2012. Tegenwoordig is het voormalige kerkgebouw in gebruik als salon.

Het gebouw bestaat uit een rechthoekig grondplan onder een zadeldak en is volledig opgetrokken in baksteen. Het heeft een typisch jaren dertig uitstraling vanwege de brede dakgoten en de grote vensters met roedeverdeling in de zijgevels.

De voorgevel bevat de entree met dubbele deuren die aan weerszijde zijn voorzien van bakstenen metselwerk in een spitsboog.

Kernwaarden

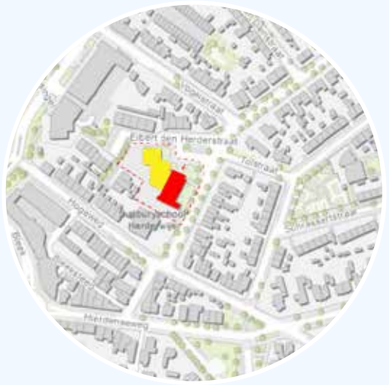
- Architectonisch interessant gebouw, jaren 30 stijlkenmerken die neigen naar Amsterdamse School.
- introverte vormentaal, herkenbaar als zijnde kerkelijk gebouw vanwege de entree, spitsbogen en de steunberen aan weerszijde van het gebouw. Past in het straatbeeld.

10

Gemeentelijk monument
513m²
Christelijk gebruik

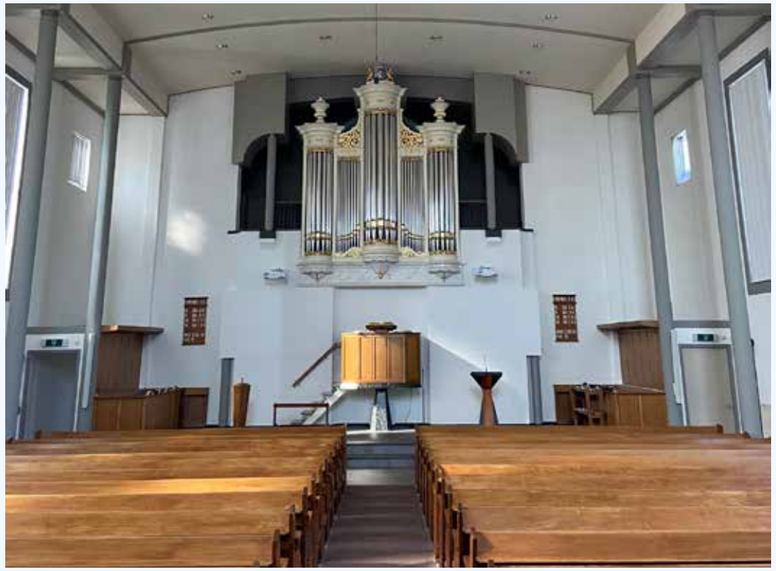

Foto collectie Instituut voor Christelijk Cultureel Erfgoed, Rijksuniversiteit Groningen.

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

De Zaaier

Adres	Eibert den Herderstraat 22
Bouwjaar	1960
Architect	J. Wotjer
Bouwstijl	Shake-hands
Denominatie	Christelijke Gereformeerde Kerk
Gebruik	Religieus
Eigendom	Kerk

Het complex De Zaaier is gelegen in de vroeg-naoorlogse Zeebuurt in Harderwijk. Het kerkgebouw was onderdeel van het toenmalige stedenbouwkundig plan van stedenbouwkundige E.J. de Maar (1897-1989). De kerk is prominent gelegen op een plein en torent boven de rest van de bebouwing uit. De zaalkerk naar ontwerp van J. Woltjer, wordt gekenmerkt door een aan de linkerzijde aangebouwde toren en rechthoekige grote vensters waarop Bijbelse figuren zijn afgebeeld. Rechts van de kerk staat sinds 2007 een aanbouw onder een koepeldak. Hierop is de gemeentelijke monumentenstatus niet van toepassing. Naast de aanbouw staat het verenigingsgebouw dat gelijktijdig met de kerk is gebouwd.
De architectuur kenmerkt zich in de zogenaamde Shake-Hands bouwstijl; een samensmelting van een traditionalistisch-functionalistisch ontwerp. Deze bouwstijl wordt gekenmerkt door onder andere de eenvoudige en traditionele hoofdvormen en materialen (baksteen), de toepassing van kunststenen elementen en het gebogen, schaalvormige en door stalen kolommen gedragen plafond van de kerkzaal.

Kernwaarden

- De kerk De Zaaier is het belangrijkste voorbeeld in Harderwijk van een Christelijke gereformeerde kerk uit de Wederopbouwperiode in de gemeente Harderwijk.
- De kerk is een goed voorbeeld van de gematigd moderne religieuze architectuur uit de late jaren vijftig.
- De kerk is architectuurhistorisch waardevol vanwege de esthetische kwaliteiten van het ontwerp die tot uitdrukking komen in de heldere hoofdvorm en de zorgvuldige detaillering van het gebouw.
- De kerk is een representatief voorbeeld van een gereformeerde kerk uit de wederopbouwperiode en heeft een typologische waarde voor de gemeente Harderwijk. (kernwaarde 5).

11

Geen monumentale status
XL 1130m²
Christelijk gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Paspoort

Petrakerk

Adres	Busken Huetlaan 2
Bouwjaar	1974
Architect	Architectenbureau's De Gruijter & Van der Jagt
Bouwstijl	Functionalisme
Denominatie	Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt)
Gebruik	Religieus
Eigendom	Kerk

De Petrakerk is gebouwd in 1974 en ligt aan de rand van de wijk Stadsdennen. In deze zelfde strook aan de rand van de wijk Stadsdennen zijn Moskee M. Akif, de Koninkrijkzaal, en de Moskee El Mohsinine gevestigd.
De woonwijk Stadsdennen komt uit de jaren '60 en het kerkgebouw is in de jaren '70 toegevoegd als Gereformeerde Kerk vrijgemaakt Harderwijk. Het kerkgebouw ligt op een ruim en groen aangelegd perceel en is goed zichtbaar in het straatbeeld.

Het gebouw heeft een rechthoekig grondvlak dat bestaat uit laagbouw en een vierkante hogere bouwlaag die aan de voorzijde van het gebouw bestaat uit een glazen aan de zijgevelzijde in hoogte aflopende pui. Centraal in de voorgevel is de entree gevestigd.

De kerkzaal bevindt zich in het hoger opgetrokken bouwvolume.

Kernwaarden

- Kerkgebouw uit de jaren '70 met een zichtbare ligging in de wijk.
- De Petrakerk is onderdeel van de grote diversiteit in kerkgenootschappen en denominaties binnen de gemeente Harderwijk. (kernwaarde 1).

12

Geen monumentale status
XL 1169m²
Islamitisch gebruik

Perceelsgrens
Moskee
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Paspoort

Moskee El Mohsinine

Adres	Slauerhoffstraat 2
Bouwjaar	2006
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Overig
Denominatie	Islamitisch
Gebruik	Religieus
Eigendom	Stichting

Deze Marokkaanse moskee met koepel en minaret werd gebouwd in 2006. Dit moskeegebouw is een uitbreiding en verbouw van het moskeegebouw uit 1994 dat op dezelfde plaats stond en de uitstraling had van een kantoorgebouw. De moskee ligt aan de rand van de wijk Stadsdennen en ligt een beetje beschut aan een zijstraat van de Melis Stokelaan langs het spoor. De Moskee is gelegen op een ruim perceel met parkeergelegenheid. Het grondvlak bestaat uit een asymmetrisch rechthoekig grondvlak. De koepel is op het midden van het grondvlak geplaatst en de minaret staat op de linkerhoek van de voorgevel. De gevels hebben een vrij sober en functioneel uiterlijk. De vele vensters sieren de gevels en zorgen binnen voor veel licht. De moskee biedt plaats aan 700 mensen.

Kernwaarden

- Enige Marokkaanse moskee in Harderwijk
- De Moskee El Mohsinine is onderdeel van de grote diversiteit in kerkgenootschappen en denominaties binnen de gemeente Harderwijk. (kernwaarde 1).

13

Geen monumentale status
322m²
Christelijk gebruik

Perceelsgrens
Koninkrijkszaal
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Koninkrijkszaal

Adres	Anne Frankstraat 1
Bouwjaar	1990
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Functionalisme
Denominatie	Jehova's Getuigen
Gebruik	Religieus
Eigendom	Stichting

De Koninkrijkzaal van de Jehova's getuigen is gevestigd aan de rand van de wijk Stadsdennen. In deze zelfde strook aan de rand van de wijk Stadsdennen zijn de Petrakerk, Turkse moskee, en de Moskee El Mohsinine gevestigd. Het perceel waarop het gebouw staat is ruim opgezet en er is voldoende parkeermogelijkheid. Door beplanting voor de gevels van het gebouw is de Koninkrijkzaal beschut van de aangrenzende wegen en niet opvallend in het straatbeeld.

Het gebouw komt uit 1990 en heeft een vrij moderne uitstraling. Een grotendeels rechthoekig grondvlak wordt aangevuld met twee aanbouwen, een aan het rechterdeel en een aan de achtergevel. Het grootste bouwvolume heeft twee lagen, het dak loopt schuin naar boven richting de achterzijde.

Het gebouw heeft geen toren maar een grote schoorsteen die ruim boven de tweede bouwlaag uittorent. De gevels worden gesierd met simpele vensters en het gebouw heeft een bescheiden uitstraling.

Kernwaarden

- De Koninkrijkzaal van de Jehova's getuigen is onderdeel van de grote diversiteit in kerkgenootschappen en denominaties binnen de gemeente Harderwijk. (kernwaarde 1).

14

Geen monumentale status
Islamitisch gebruik

Perceelsgrens
Moskee
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Paspoort

M. Akif Ersoy Moskee

Adres	Anne Franklaan 5
Bouwjaar	2006
Architect	G. Rijnsdorp
Bouwstijl	Overig
Denominatie	Islamitisch
Gebruik	Religieus
Eigendom	Stichting

De Turkse Moskee M. Akif is gevestigd aan de rand van de wijk Stadsdennen. In deze zelfde strook aan de rand van de wijk Stadsdennen zijn de Petrakerk, de koninkrijkzaal, en de Moskee El Mohsinine gevestigd. In 2006 is de bouw van de door architect G. Rijnsdorp ontworpen moskee afgerond. Het gebouw is vrij beschut opgesteld en minder goed zichtbaar in het straatbeeld. De minaret is goed zichtbaar vanaf de N302. Het gebouw heeft een uitbundige uitstraling. De koepel is voorzien van een gouden torenspits en de minaret op de hoek van de rechtergevel ook. De gevels zijn voorzien van sierrondbogen die vooruitspringen ten opzichte van de gevels. De vensters hebben allen rondbogen. De onderdoorgang voor de voorgevel is voorzien van koepels.

Kernwaarden

- M. Akif Moskee is onderdeel van de grote diversiteit in kerkgenootschappen en denominaties binnen de gemeente Harderwijk. (kernwaarde 1).

15

Rijksmonument (orgel)
XL 1150m²
† Christelijk gebruik

foto: reliwiki

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

St.-Catharinakerk

Adres	Van Maerlantlaan 1
Bouwjaar	1962
Architect	Herman van Putten
Bouwstijl	Functionalisme
Denominatie	Rooms Katholiek
Gebruik	Religieus
Eigendom	Kerk

De St. Catharinakerk werd gebouwd in 1962 ter vervanging van de sterk in verval geraakte historische St. Catharinakapel in het centrum, die te klein werd voor het aantal parochianen. De huidige St. Catharinakerk is gelegen op een prominente locatie in de wijk Stadsdennen. De kerkzaal ligt aan de noordzijde van het bouwkavel. Het verbindingslat is gesitueerd aan de westkant, en daaraan grenzend ligt de pastorie waarboven momenteel twee woningen in zijn gevestigd.
De Catharinakerk bestaat uit drie kubusachtige bouwvolumes en een vrijstaande klokkenstoel opgetrokken uit B2 betonblokken (die later zijn gestuukt) en vormgegeven in een functionalistische bouwstijl. De platte kerkzaal heeft een relatief gesloten karakter. De kerkzaal is een grote, lichte open ruimte met veel onbewerkt materiaal. Achter in de kerk is een tweede bouwvolume met het opgehoogde Beekes orgel uit 1820. Het orgel uit 1820 heeft de status van rijksmonument.

Kernwaarden

- De Catharinakerk is van belang voor de gemeente Harderwijk als een goed en zeldzaam voorbeeld van een Rooms-Katholiek functionalistisch kerkgebouw met bijbehorende pastorie en vrijstaande klokkentoren uit de jaren zestig.
- Het bouwwerk vertoont stijlkenmerken van het functionalisme in zijn meest zuivere vorm en valt op door de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van zowel het exterieur als het interieur.
- Het gebouw valt op door de bijzondere verhoudingen, mathematische vormgeving en detaillering.
- Het gebouw is gelegen op een markante plek in de wijk Stadsdennen en bevat ensemblewaarde door het bijzondere totaalontwerp van kerkzaal, pastorie en klokkentoren.

16

Geen monumentale status
686m²
Christelijk gebruik

Foto collectie Instituut voor Christelijk Cultureel Erfgoed, Rijksuniversiteit Groningen.

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Paspoort

Apostolisch Genootschap

Adres	Veldkamp 76
Bouwjaar	1970
Architect	Architectenburo Krijn Visser
Bouwstijl	Post ‘65
Denominatie	Apostolisch Genootschap
Gebruik	Religieus
Eigendom	Kerk

Het Apostolisch genootschap aan Veldkamp 76 is gebouwd naar ontwerp van architectenburo Krijn Visser. Het kerkgebouw is gevestigd in de naoorlogse wijk Tinnegieter en staat op een vrij prominente plek in het straatbeeld.

Het gebouw bestaat deels uit laagbouw en deels uit hoogbouw. De kerkzaal is gevestigd in het hogere bouwvolume en is voorzien van een lessenaarsdak. De voorgevel was voorheen voorzien van een grote glaspartij. Over de jaren is deze glaspartij vervangen en nu zorgen schuine schotten voor indirecte lichtinval. In 1998 is de oorspronkelijke laagbouw vervangen en uitgebreid naar een ontwerp van architect Immerzeel Leeuwenburgh.

Kernwaarden

- Het Apostolische genootschap vormt een voorbeeld van de grote en veelzijdige aanwas religieuze gebouwen tijdens de wederopbouwperiode die nog steeds aanwezig zijn in het straatbeeld. (kernwaarde 5).

17

Geen monumentale status
383m²
Herbestemd

Foto: reliwiki

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

(Wijkgebouw) Elim

Adres	Pontanuslaan 2
Bouwjaar	1953
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Expressionisme
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Medisch centrum
Eigendom	Particulier

Het wijkgebouw Elim ligt in de naoorlogse stadsuitbreiding Tweelingstad aan de zuidzijde van het spoor. Grenzend aan de Pontanuslaan is het wijkgebouw Elim beschut gelegen. Het wijkgebouw heeft meerdere functies gehad. Het gebouw werd rond 1953 gebouwd als verenigingsgebouw van de Nederlandse Hervomde gemeente. In 1984 kocht de Baptistengemeente het gebouw Elim aan de Pontanuslaan. De Baptistengemeente was al eerder in de Oude Synagoge aan de Kleine Marktstraat gevestigd geweest. Dit gebouw werd echter te klein en zodoende verhuisden de Baptistengemeente naar het gebouw Elim. Ook dit gebouw werd na meerdere verbouwingen en uitbreidingen te klein voor de Baptistengemeente en in 2005 verhuisden zij naar de aula van de Rijksscholengemeenschap ’t Slingerbos aan de Eisenhowerlaan. Het gebouw Elim werd omgebouwd tot medisch centrum.

Het wijkgebouw Elim bestaat uit twee samengevoegde bouwvolumes. Het gebouw met een zadeldak is het oorspronkelijke gebouw. Opgetrokken in baksteen onder een relatief brede en lage dakkap oogt het gebouw niet direct als een gebedshuis. Dit komt omdat het in eerste instantie een verenigingsgebouw was en niet een kerkzaal. Het lage rechter bouwvolume is in de jaren ‘80 en ‘90 toegevoegd.

Kernwaarden

- Het gebouw heeft meerdere functies gehad en zodoende de bevolkingsgroei kunnen faciliteren (kernwaarde 4).
- Het wijkgebouw Elim vormt een voorbeeld van de grote en veelzijdige aanwas gebedshuizen tijdens en na de wederopbouwperiode die nog aanwezig zijn in het straatbeeld. (Kernwaarde 5).
- Het wijkgebouw Elim refereert naar de huisvesting van de Baptistengemeente

18

Geen monumentale status
XL 1068m²
Christelijk gebruik

Foto collectie Instituut voor Christelijk Cultureel Erfgoed, Rijksuniversiteit Groningen.

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Bethelkerk

Adres	De Wittenhagen 28
Bouwjaar	1983
Architect	P. Wassink
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN) | Hervormde gemeente
Gebruik	Religieus
Eigendom	Kerk

De Bethelkerk is een naoorlogs kerkgebouw in de wijk Wittenhagen. Voorheen werden diensten van de Nederlandse Hervormde Kerk in de Onze Lieve Vrouwekerk gehouden en later ook in het Elim gebouw. Met de komst van de nieuwe Bethelkerk in 1960 ontstond er een nieuwe ruime plek voor de diensten van de Nederlandse Hervormde Kerk. In 1963 werd er een orgel van Fonteijn en Gaal uit Kampen geplaatst. In 1981 vond een grote brand plaats die de Bethelkerk en de aangebouwde lokalen volledig in de as legde. In 1983 werd de door P. Wassink ontworpen nieuwe kerk in gebruik genomen.

Het huidige gebouw staat op een vierkant grondvlak en heeft een grotendeels plat dak dat wordt onderbroken door vier lichthoven afgewerkt in een glazen rondboog. De vier gevels van de grote kerkzaal steken boven de rest van het kerkgebouw uit.

Eveneens zijn de gevels van de kerkzaal gesierd met grote vensters die dezelfde vormgeving hebben als de laagbouw. De voorgevel van de grote kerkzaal volgt dezelfde vorm van de rondbogen van de lichthoven en vormt zo continuïteit in het gevelbeeld. Het kerkgebouw bestaat uit een grote kerkzaal met daaraan gekoppeld ruimtes en een kelder. In 1985 werd de kerk voltooid met een nieuw orgel van de fa. Blank & Zoon uit Herwijnen. Het interieur van de Bethelkerk heeft een representatief post ‘65 interieur van hoge cultuurhistorische waarde.

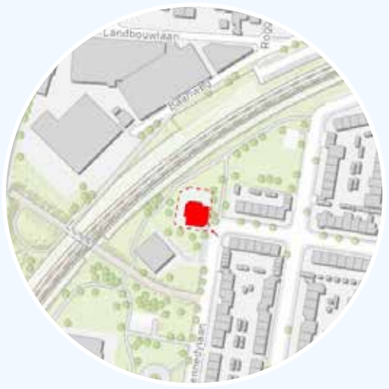
Kernwaarden

- De Bethelkerk heeft een representatief post ‘65 interieur van hoge cultuurhistorische waarde.
- De Bethelkerk vormt een voorbeeld van de grote en veelzijdige aanwas religieuze gebouwen tijdens de wederopbouwperiode en post ‘65 die nog steeds aanwezig zijn in het straatbeeld.

19

geen monumentale status
XL 1093m²
Christelijk gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Paspoort

Nieuw-Apostolische Kerk Veluwepoort

Adres	Kennedylaan 54 A
Bouwjaar	2002
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Functionalisme
Denominatie	Nieuw-Apostolische Kerk in Nederland
Gebruik	Religieus
Eigendom	Kerk

De Nieuw-Apostolische kerk Veluwepoort is een kerkgebouw, gelegen in de wijk Slingerbos, een naoorlogse uitbreidingswijk van Harderwijk. In 2002 werd het gebouw gerealiseerd in een reeds aangelegde wijk. Het gebouw ligt op de hoek van de straat, vrij beschut door het aangelegde groen en minder goed zichtbaar in het straatbeeld. Het gebouw heeft een vierkant grondvlak en heeft geen toren maar een plat dak.

Het gebouw beslaat 1 bouwlaag en een ruitvormige koepel die net wat hoger uitstijgt boven het bouwvolume. De koepel wordt in het midden gesierd met een kruis. Het kerkgebouw is vrij sober van aard.

Kernwaarden

- De nieuw Apostolische kerk Veluwepoort is onderdeel van de grote diversiteit in kerkgenootschappen en denominaties binnen de gemeente Harderwijk. (kernwaarde 1).

20

Geen monumentale status
XL 2330m²
Herbestemd

Foto: reliwiki

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Het Anker

Adres	Zuiderzeepad 9 t/m 27 (oneven)
Bouwjaar	1985
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Functionalisme
Denominatie	n.v.t.
Gebruik	Zorgappartementen
Eigendom	Particulier

Het anker werd in 1978 gebouwd als wijkcentrum van de Nederlands Hervormde gemeente Harderwijk. In 1992 is het gebouw uitgebreid en in 2011 is het gebouw gesloten. In 2019 is het gebouw verbouwd en uitgebreid tot zorgwoningen Het gebouw kwam vrij door het vertrek van de Hervormde gemeente naar De Regenboog in de wijk Drielanden.

Het gebouw heeft een vierkant grondvlak en een torendak dat net wat hoger uitstijgt boven het bouwvolume. Het gebouw beslaat 1 bouwlaag en is vrij sober van aard.

Kernwaarden

- De naamgeving - Het Anker, doet denken aan het visserijverleden van Harderwijk.

21

geen monumentale status
XL 1016m²
Christelijk gebruik

Foto: Kerkelijk Centrum de Regenboog

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Foto: Kerkelijk Centrum de Regenboog

De Regenboog

Adres	Bloemendreef 1
Bouwjaar	2011
Architect	F. van de Poel
Bouwstijl	Pragmatisch
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN) | Protestantse & Hervormde Gemeente
Gebruik	Religieus
Eigendom	Stichting

Op 6 februari 2011 werd Kerkelijk Centrum De Regenboog in gebruik genomen als gemeenschappelijke huisvesting van twee kerkelijke wijkgemeenten. Zowel de Protestantse wijkgemeente De Regenboog als de Hervormde Gemeente de Regenboog maken gebruik van het multifunctionele gebouw.
Het kerkgebouw staat in de wijk Drielanden, een woonwijk die in de jaren 90 is gerealiseerd. Rondom de kerk wordt een lof tuin aangelegd waarbij wordt stilgestaan bij biodiversiteit.

De regenboog is een modern gebouw met vierkant grondvlak. Het vierkante grondvlak wordt op asymmetrische wijze onderbroken door een rechthoekige opbouw gesierd door een groot kruis. Het platte dak is voorzien van zonnepanelen.

Het interieur van het kerkgebouw bestaat uit een afwisseling van donkere, natuurlijke materialen en felle kleuren. De combinatie van kleuren en materialen maakt het geheel een smaakvol en eigentijds ensemble. Het hart van De Regenboog vormt de grote (kerk)zaal met balkon
De regenboog wordt buiten kerkelijke diensten ook gebruikt als congreszaal voor andere doeleinden.

Kernwaarden

- Hedendaags kerkgebouw met belangrijke wijkfunctie.

22

Gemeentelijk monument
XL 2093m²
† Christelijk gebruik

Foto collectie Instituut voor Christelijk Cultureel Erfgoed, Rijksuniversiteit Groningen.

Perceelsgrens
Kapel
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kapel Sonnevanck

Adres	Sonnevancklaan 2A
Bouwjaar	1961
Architect	G. Westerhout
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	Geen
Gebruik	Religieus
Eigendom	Particulier

Kapel Sonnevanck is de kapel van het verpleeghuis Sonnevanck. Dit protestante christelijke verpleeghuis is in 1908 opgericht als sanatorium voor tuberculose patiënten en in 1959 omgezet in het Boerhaave - ziekenhuis, welke in 1976 fuseerde met het Pius ziekenhuis en Salem. Het terrein van Sonnevanck is gelegen aan de noordelijke rand van de Veluwe ten zuidoosten van Harderwijk. In 1959 ontwierp architect G. Westerhout een nieuw afzonderlijk gebouw met een meervoudige bestemming. Het gebouw ging dienst doen als opvangcentrum voor patiënten, een recreatiezaal met een podium, een kerkzaaltje met predikantenkamer en facilitaire ruimtes zoals een keuken en toilet. Het werd een atypisch kerkgebouw waarbij de natuur sterk bepalend is geweest. De relatie tussen binnen en buiten werd sterk benadrukt. In 1961 werd de nieuwe kapel opgeleverd en in 1969 werd er een orgel geplaatst naar ontwerp van Pels & Van Leeuwen afkomstig uit een kerk in Heerhugowaard.

Het gebouw is opgetrokken op een asymmetrisch grondplan dat bestaat uit een combinatie van drie rechthoeken. Op het grondplan staan diverse bouwvolumes die allen een eigen omvang, vormentaal, bouwmateriaal en karakter hebben in open- en geslotenheid. Bijna alle bouwvolumes bestaan uit één bouwlaag. Twee hogere bouwvolumes, de grote zaal en kleine kerkzaal hebben een schuin, naar de middenas van het gebouw toe, aflopend lessenaar dak. De kapel is een gemeentelijk monument.

Kernwaarden

- Kapel Sonnevanck is van belang voor de gemeente Harderwijk als goed en zeldzaam voorbeeld van een protestantse kerk.
- Het gebouw heeft kenmerken van het functionalisme en is daarmee karakteristiek voor de wederopbouwperiode.

23

Geen monumentale status
XL 1400m²
Christelijk gebruik

Foto: reliwiki

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Foto: reliwiki

Het Visnet

Adres	Frankenskamp 2
Bouwjaar	1996
Architect	Drost & De Ruiter
Bouwstijl	Functionalisme
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN) | Hervormde gemeente
Gebruik	Religieus
Eigendom	Kerk

Het Visnet is een Hervormde Kerk gebouwd in 1996 en staat in de wijk Frankrijk, net buiten Harderwijk. De kerk is van de Hervormde gemeente Hierden. In 2002 is een nieuw orgel in gebruik genomen. Het is een Engels Hunterorgel uit 1874 dat door de fa. Feenstra is gerestaureerd en geplaatst. Het gebouw is vrij centraal gelegen in de wijk, in een bouwblok met twee scholen en een supermarkt. Het gebouw bestaat uit laagbouw met een vierkant laag torendak dat net boven het bouwvolume uitkomt. De naamgeving van Het Visnet doet denken aan het visserijverleden van Harderwijk. Ook de windvaan in de vorm van een zeilboot dat geplaatst is op de klokkentoren verwijst naar de visserij

Kernwaarden

- De naamgeving - Het Visnet, doet denken aan het visserijverleden van Harderwijk.

24

Gemeentelijk monument
794m²
Christelijk gebruik

Foto: reliwiki

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Dorpskerk

Adres	Zuiderzeestraatweg 149, Hierden
Bouwjaar	1851 (toevoeging 1930)
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Neogotiek
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland (PKN) | Hervormde gemeente
Gebruik	Religieus
Eigendom	Kerk

De Nederlands Hervormde Kerk is gesitueerd in de dorpskern van Hierden en is gelegen aan de Zuiderzeestraatweg, tot de opening van de A28 een belangrijke verkeersader tussen Amersfoort en Zwolle uit 1830. De huidige kerk ontstond uit de school die sinds 1658 op de locatie stond en waar sinds 1659 zondags gepredikt werd. Het kerkgebouw staat op een terrein waar sinds de realisatie in 1851 verschillende (bij)gebouwen zijn gerealiseerd. De kerk is hierdoor redelijk omsloten geraakt en minder goed zichtbaar vanaf de straat,.
Dit komt ook door de bomen aan weerszijde van de allee naar de kerk.
De kerk is gebouwd op een rechthoekige plattegrond en later uitgebouwd tot kruisvormig kerkgebouw. Aan de linker gevel is een gebouw aangebouwd waardoor de kruisvormige plattegrond minder duidelijk herkenbaar is. Het kerkgebouw is opgetrokken in baksteen en gemetseld in kruisverband.

Het schip heeft een driezijdig schilddak met op de nok aan de voorzijde van het kerkgebouw een houten klokkenstoel met spits. De zijschepen hebben beide een zadeldak. Spitsboogvensters met roedeverdeling sieren het gevelbeeld en in de topgevel is een roosvenster geplaatst.

De kerk is in de jaren dertig voorzien van meerdere aanbouwen en bijgebouwen. Vandaag de dag is de kerk in gebruik als dorpskerk met een actieve kerkgemeenschap.
Het interieur van de dorpskerk in Hierden is beschermd.

Kernwaarden

- Het kerkgebouw is gelegen op een centrale plek in de kern van het dorp en laat een historische plek van het dorp Hierden zien.
- De kerk bestaat uit goed te onderscheiden verschillende bouwfasen uit verschillende perioden.

Bijlage 3

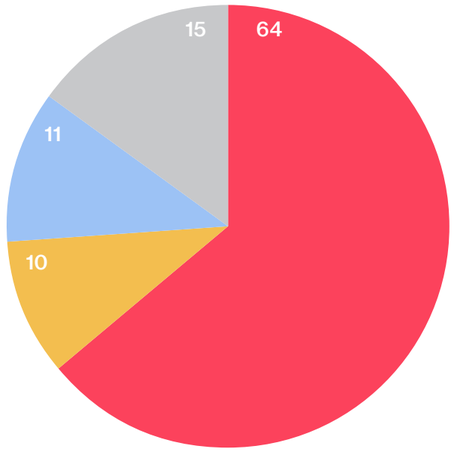
Waardering religieuze gebouwen door inwoners

In de zomer van 2022 is een enquête uitgezet onder de bewoners van Harderwijk op het Online Stadsgesprek Harderwijk. In de enquête met de titel ‘denk mee over de toekomst van kerken in Harderwijk’ werd gevraagd naar het belang van kerkgebouwen nu en in de toekomst.

De enquête is 148 keer ingevuld. Respondenten zijn voornamelijk kerkgangers. Dit betekent dat de enquête met name een beeld geeft van hoe kerkelijke mensen kijken naar het huidige en toekomstige gebruik van kerkgebouwen. De respons is niet representatief voor de samenstelling van de inwoners van Harderwijk.

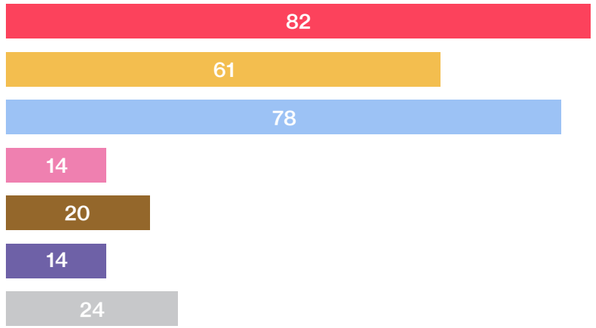
6.1 Hoe vaak en waarom bezoekt u een kerk?

Meer dan 85% van de respondenten geeft aan de afgelopen drie jaar weleens in een kerk te zijn geweest, waarvan 82% ook voor de eredienst komt. Een groot deel hiervan (64%) komt maandelijks of vaker in de kerk. Daarnaast komen mensen voor uitvaart, huwelijk en doop (61%) of kerkelijke activiteiten (58%). Een deel van de bezoekers komt ook voor evenementen (25%) of concerten (24%).

Bent u de afgelopen drie jaar weleens in een kerk geweest? (%)

- Eén keer per maand of vaker
- Eén of enkele keren per jaar
- Eén of enkele keren in de afgelopen drie jaar
- Nee

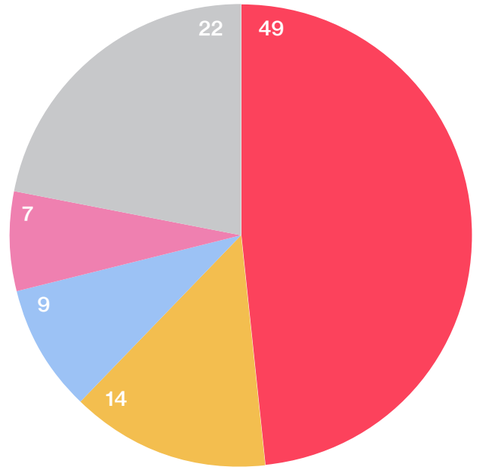
Met welke reden(en) bent u de afgelopen drie jaar weleens in een kerk geweest? (meerdere antwoorden mogelijk) (%)

- Dienst/ gebed/ vanwege geloof
- Uitvaart/ huwelijk / doop
- Kerkelijke bijeenkomst / activiteit
- Rust / stilte / meditatie
- Evenement
- Cultuur / geschiedenis
- Concert / optreden

6.2 Hoe belangrijk vindt u dat een kerkgebouw blijft bestaan?

In de enquête is ook gevraagd hoe belangrijk men het vindt dat kerkgebouwen in de omgeving blijven bestaan. Ruim 60% van de van de respondenten geeft aan dit belangrijk of zeer belangrijk te vinden. Ongeveer 20% vindt het behouden van kerkgebouwen zeer onbelangrijk. Dat is hoog. De reden daarvoor is onbekend.

Als reden voor het behoud van kerkgebouwen wordt het meest de centrale functie in de geloofsgemeenschap genoemd, als ontmoetingsplek van God en anderen. Daarnaast vinden respondenten de sociaal maatschappelijke functie in de wijk, de uitstraling van de gebouwen in het straatbeeld en het historische en culturele belang van kerkgebouwen belangrijk.

Hoe belangrijk vindt u dat een kerkgebouw blijft bestaan? (%)

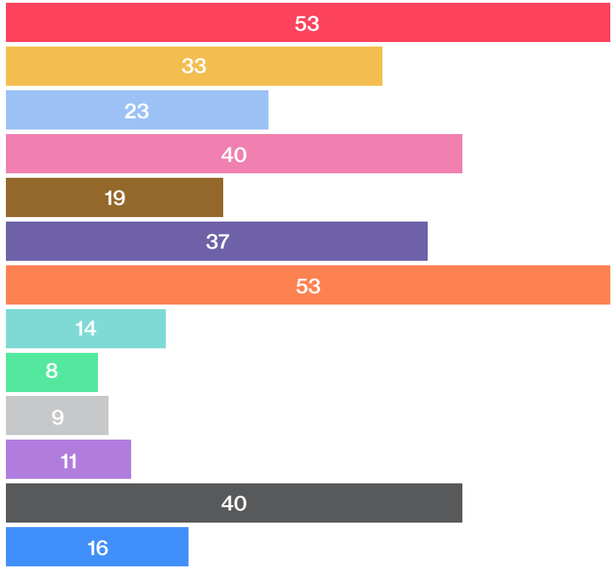
- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Geen uitgesproken mening
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk

6.3 Wat zijn passende nieuwe- en nevenfuncties?

Bijna alle respondenten zien mogelijkheden voor verbreding van het gebruik naast de zondagse diensten. Een groot deel geeft aan dat sociaal maatschappelijke functies passende nevenbestemmingen zijn voor kerken. Kerken gebruiken als bijvoorbeeld ontmoetingsplek, buurthuis, inloophuis, plaats voor sociaal werkers, met speciale aandacht voor jongeren en mensen die eenzaam zijn. Een deel van de respondenten vindt ook een meer commerciële insteek passend, zoals vergaderingen, concerten, voorstellingen, film en tentoonstellingen.

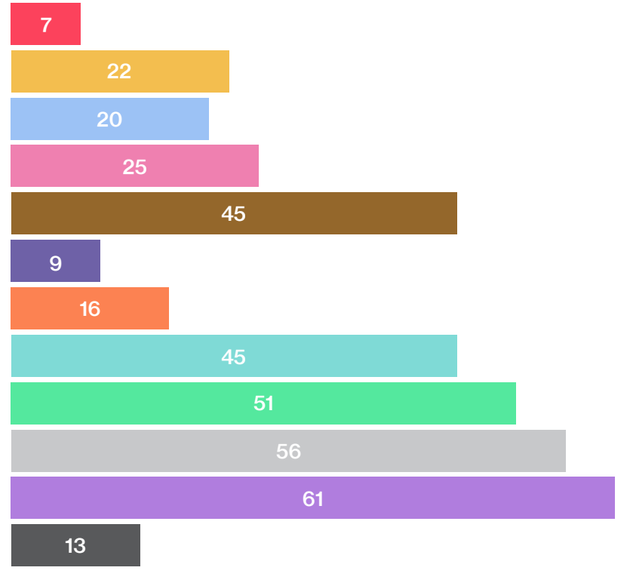
De meest passende herbestemmingen van kerkgebouwen zijn volgens de respondenten omvorming tot dorpshuis en concertzaal of podium. Verder scoren ook activiteiten voor jongeren en woningen en een museale functie relatief hoog. Gevolgd door onderbrengen van zorgfuncties in kerkgebouwen.

Een speelparadijs in een leegstaande kerk wordt als niet passend ervaren. Ook herbestemming tot sportschool, winkels, kantoren en horeca vinden veel respondenten geen goede nieuwe functie.

Stel dat een kerkgebouw in uw omgeving leeg komt te staan. Wat zou volgens u een goede nieuwe invulling zijn? (meerdere antwoorden mogelijk) (%)

- Dorpshuis
- Huisarts / tandarts / praktijk
- Verpleeghuis
- Woningen / appartementen
- Restaurant / hotel / Bed & Breakfast
- Museum
- Concertzaal / podium
- Kantoren
- Winkels
- Sportschool
- Speelparadijs
- Activiteiten voor jongeren
- Kerkgebouw moet geen andere functie krijgen

Als een kerkgebouw leeg komt te staan, wat zou dan geen goede nieuwe functie zijn? (meerdere antwoorden mogelijk)(%)

- Dorpshuis
- Huisarts / tandarts / praktijk
- Verpleeghuis
- Woningen / appartementen
- Restaurant / hotel / Bed & Breakfast
- Museum
- Concertzaal / podium
- Kantoren
- Winkels
- Sportschool
- Speelparadijs
- Activiteiten voor jongeren

Op de vraag op welke manier men een steentje wil bijdragen aan de toekomst van kerken, geven verschillende respondenten aan actief te willen blijven in de kerk als kerkganger en als vrijwilliger. Daarnaast willen zij financieel (blijven) bijdragen aan de kerk. Enkele respondenten geven aan actief te willen meedenken in dit proces.

6.4 Op wat voor manier wilt u een steentje bijdragen aan de toekomst van de kerken in Harderwijk?

"Actief betrokken blijven als lid."

"Zoals nu meedenken. Ik geloof dat kerk zijn ook naar buiten gericht is: plek voor de buurt zijn, waar de deuren open staan en koffie warm is."

"Trouw zijn, dus gaan als je kan!"

"Niet negatief zijn over alle ontwikkeling zoals leegloop maar kijken en genieten van nieuwe ontwikkelingen omtrent geloof."

"Ik sta overal voor open, maar het lijkt mij passender dat mensen die bij een kerk betrokken zijn inspraak krijgen. Zij moeten zich goed voelen bij een andere invulling of bestemming."

"Actief deelnemen aan diensten en activiteiten binnen onze gemeenschap."

"Open te staan voor anderen en om elkaar te helpen of te inspireren."

Visie religieus erfgoed

gemeente Harderwijk

In opdracht van Gemeente Harderwijk
oktober 2023